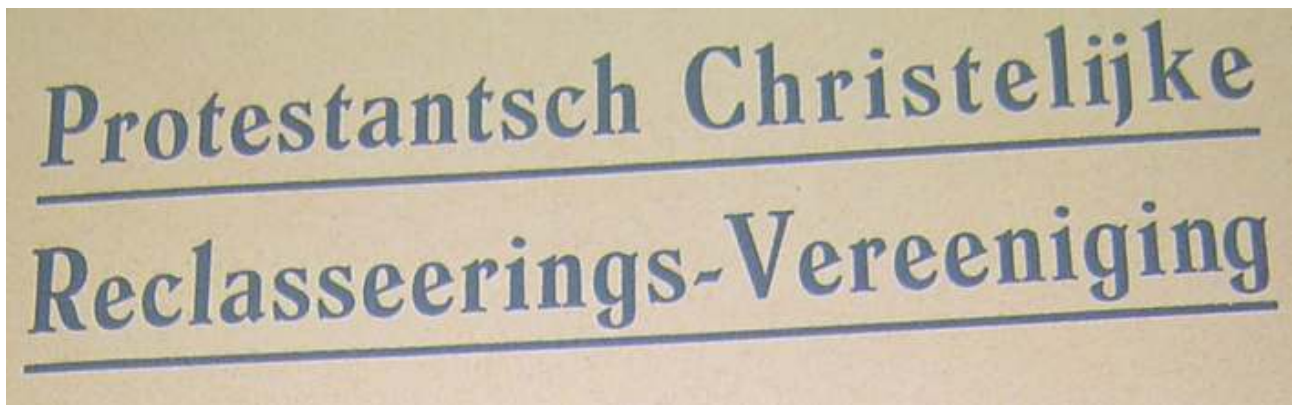

GEVEN OM GEVANGENEN

de geschiedenis van de

paper in de module Geschiedenis van de Filantropie
Post Academische Opleiding Filantropie en Sponsoring aan de Vrije Universiteit
Hans Barendrecht
Zoetermeer
19 mei 2006
h.barendrecht@gevangenezorg.nl

Inhoud

1.	Inleiding	3
2.	Vraagstelling	4
3.	Veronderstellingen	4
4.	Werkwijze en bronnen	4
5.	Georganiseerde aandacht voor gevangenzorg in Nederland	5
6.	Protestants Christelijke Reclasseringsvereniging: oprichting en zelfstandigheid	7
7.	De PCRV: de periode 1928 – 1953	10
8.	De PCRV: de periode 1953 – 1965	15
9.	De PCRV: de periode 1965 – 1975	19
10.	Conclusies	25
	Bijlage 1	27
	Literatuurverwijzing	28

1. Inleiding

Armenzorg, daar gaat het vooral over in de geschiedenis van de filantropie. Armen, vroeger vooral aangewezen op particuliere charitas van gast-en weeshuizen en diaconieën, gaandeweg werd de zorg voor hen overgenomen door de overheid en ontstond een verzorging van wieg tot graf. Met Vadertje Staat als metafoor. Maar de slinger valt langzaam maar zeker weer terug. Persoonlijke verantwoordelijkheid en civil society. Meer particulier en minder overheid. Armen, 'ze' waren er altijd en zullen er altijd wel blijven. Of je ze nu 'de landloper' noemt en ze in de 19^e eeuw als koloniarbeider naar het Drentse platteland stuurt naar de Maatschappij van Weldadigheid, of 'uitkeringsgerechtigde' die maandelijks op straffe van verlies van uitkering moet aantonen serieus bezig te zijn met het zoeken naar betaalde arbeid. Arm is de grens tussen hebben en nodig hebben. En 'de armen hebt gij altijd met u, en wanneer gij wilt kunt gij hun weldoen' aldus Jezus Christus tegen Judas¹. Ik licht de herkomst van deze bekende uitspraak graag toe, want het heeft alles te maken met het verstaan van de context van de filantropie in de christelijke traditie. Hierin ademde de organisatie waarvan ik in deze paper de geschiedenis beschrijf. Jezus werd in het dorpje Bethanië door Maria gezalfd met zeer kostbare nardus. Dit vond nota bene plaats in het huis van een arme bij uitstek, Simon de melaatse. Judas vond de zalving van Jezus maar een verspilling. Verkoop van deze nardus zou minstens 300 penning opgebracht hebben. Met de opbrengst daarvan zou de kas van de armenzorg goed gespekt kunnen worden. Overigens, niet alleen Judas, maar ook de omstanders dachten er zo over. Ze 'vergrimden' tegen Maria, zegt het verhaal. Jezus waardeert de zalving echter geheel anders. 'Zij heeft een goed werk aan mij gewrocht..... tot een voorbereiding ter begrafenis'. De kruisdood was immers nabij. Interessant in dit verband is dat Jezus volgens Paulus zelf ook arm was. Hij schrijft de christelijke gemeente in Corinthe dat ze weten 'dat Hij (HB: Jezus) om uwentwil is arm geworden daar Hij rijk was, opdat gij door Zijne armoede zoudt rijk worden'². Daarom moeten ze zelf ook maar mild zijn in het geven, aldus Paulus.

Kortom, geven is een gegeven in de christelijke traditie.

Geven om gevangen ook. 'Gevangenen bezoeken'³ is één van de zeven werken van barmhartigheid. In de eerste eeuwen na Christus werd deze opdracht kennelijk zo getrouw opgepakt, dat Licinius, de laatste heidense keizer voordat Constantijn in 325 tot keizer werd gekroond, er een stokje voor stak. Tegen de christenen verordende hij dat het 'verboden was om vriendelijkheid te bewijzen aan gevangenen door hen van voedsel te voorzien, en dat niemand barmhartigheid mocht betonen aan hen, die in gevangenis kwijnden'⁴. Over de volgende zestien eeuwen is mij niet veel bekend over vormen van georganiseerde zorg door christenen aan kwijnende armen in gevangnissen. Ik vermoed dat er de eeuwen door altijd wel sprake is geweest van individuele aandacht voor gevangenen, vooral als het om geloofsgenoten ging. Zo is bijvoorbeeld bekend dat de reformator Johannes Calvijn (1509 – 1564) een briefwisseling onderhield met een gevangen geloofsgenoot in Frankrijk. In Nederland organiseren pas begin 20^e eeuw christenen zich om gevangenen te helpen. Ik vind dat even opmerkelijk als interessant. De voorzitter van de Protestants Christelijke Reclaseringsvereniging (PCRV) professor Dooyeweerd, was hierover kennelijk ook verbaasd. Want bij zijn afscheid na 25 jaar voorzitterschap, zei hij op het jubileumcongres van de PCRV '... al past ons ...een gezamenlijke schuldbelijdenis dat wij eerst zo laat onze Christelijke roeping op het gebied der reclasering gingen verstaan'. Verder historisch onderzoek naar het oppakken van dit barmhartigheidswerk zou de moeite meer dan waard zijn.

In deze paper gaat het echter over de geschiedenis van de Protestants Christelijke Reclaseringsvereniging. In 1928 werd ze opgericht om in 1975 met Het Nederlands Genootschap

---

¹ Bijbel, Markus 14 vers 7 en Johannes 12 vers 4. De gehele geschiedenis is in beide hoofdstukken te lezen.

² Bijbel, De tweede zendbrief van de apostel Paulus aan die van Corinthe, hoofdstuk 8 vers 9.

³ 'Ik was in de gevangenis en gij zijt tot mij gekomen' Bijbel, Mattheus 25 vers 36.

⁴ L. Praamsma, De kerk van alle tijden, Franeker 1989, p. 31.

tot Reclassering, de Katholieke Reclasseringsvereniging en de dr F.S. Meijers-Vereniging op te gaan in de Algemene Reclasseringsvereniging. De PCRV was dus geen lang leven beschoren. Kimman stelt nuchter ‘organisaties komen in een paar jaar op, expanderen, fuseren of verdwijnen weer’⁵. Het lijkt bijna een wetmatigheid waaraan een organisatie niet kan ontkomen in haar levenscyclus. Voor zuilorganisaties is dat kennelijk niet anders, hoe identiteitsgebonden men kennelijk ook gestart is. In zorg en onderwijs zijn er tal van voorbeelden. Ik vind dat intrigerend.

2. Vraagstelling

In deze paper ga ik na waarom de PCRV is opgericht. Wat was haar doel? Hoe was ze georganiseerd? Waarom sloot ze zich niet aan bij bestaande reclasseringsorganisaties? En waarom deed ze dat krap 50 jaar later juist wél? Welke overweging speelde daarbij een rol? Ik ben vooral geïnteresseerd naar de rol van de christelijke identiteit. Passie en professie, hoe ging dat samen?

3. Veronderstellingen

Mijn verwachting is dat ik bij bronnenonderzoek antwoord kan geven op de houdbaarheid van een tweetal veronderstellingen:

1. Onder invloed van groei en groei-behoefte werd de koers van de PCRV in toenemende mate bepaald door pragmatisme en in afnemende mate door principes die rechtstreeks geworteld zijn in haar oorspronkelijke identiteit.
2. De visie op de rol van vrijwilligers in de zorg voor gevangenen en hun familie veranderde zodanig, dat deze uiteindelijk slechts beperkte (meer)waarde werd toegekend.

Het onderzoek heeft een actuele relevantie. In het dagelijks leven ben ik directeur van Gevangenzorg Nederland. Vanuit een christelijke visie wordt via een landelijk netwerk van vrijwilligers zorg verleend aan gevangenen en hun familie. De zolderkamer van het begin is al enige tijd nostalgie en expansie het heden. Wat leert het verleden voor de toekomst?

4. Werkwijze en bronnen

Er is veel interessant materiaal doorgenomen. Van archieven tot dissertaties. In het kader van deze paper rijpte het inzicht me te beperken tot de jaarverslagen van de PCRV. Deze geven leesbaar⁶ aan wat ‘de organisatie’ relevant vond om te vermelden. Ik ben als het ware gefiltreerd in de PCRV en citeer vaak en uitbreid. Voor de één misschien net wat teveel, voor de ander is het een proces verbaal dat in de meest brede zin informeert over wat ‘het bestuur’ relevant vond om te vermelden. In ieder geval hoop ik dat zodoende het kloppend hart van de historie tot leven komt. Daarbij realiseer ik me overigens heel goed de reikwijdte van ‘de waarheid van Heinrich’. ‘Het beeld dat bestudering van de sporen uit het verleden oproept, is in essentie een persoonlijke interpretatie van de auteur’ aldus Heinrich in zijn interessante en gedocumenteerde proefschrift ‘Particuliere reclassering en overheid in Nederland sinds 1823’⁷. Ik ben hem dankbaar dat hij mij na een mailtje spontaan een exemplaar van zijn promotie stuurde. Wie de geschiedenis van ‘de reclassering’ wil kennen, vindt hier zijn beste vertrekpunt. Het heeft me goed op weg geholpen, vanuit de concentratie op de jaarverslagen, oog te houden voor de bredere context.

Ook overige archiefstukken van de PCRV zijn gelezen. Deze, alsmede die van de overige reclasseringsorganisaties worden bewaard op het Rijksarchief in Noord-Brabant⁸. Verder heb ik de dissertatie van Fokkens⁹, de mooie publicatie van Kempe¹⁰ en de ‘pil’ van de criminoloog Herman

⁵ E. Kimman, Verkaveling van de moraal, Amsterdam, 2004, p.38

⁶ Het jaarverslag van 1972, als de fusie al bijna een feit is en men het hoe en wat moet selecteren, zegt het jaarverslag dat het vooral leesbaar moet blijven door het ‘aangeven van de grote ontwikkelingslijnen, die zo duidelijk mogelijk weergeven de doeleinden die worden nagestreefd.’

⁷ J.P. Heinrich, Particuliere reclassering en overheid in Nederland sinds 1823, Arnhem 1995.

⁸ W.M. Lindemann, Th. F. van Litsenburg, *Inventarissen van de archieven van de Algemene Reclasseringsvereniging en haar voorgangers 1823-1986*, inventarisreeks nr. 43, Rijksarchief in Noord-Brabant (’s-Hertogenbosch 1990). Deze publicatie geeft een uitstekend overzicht van de algemene reclasseringsgeschiedenis.

⁹ J.W. Fokkens, Reclassering en strafrechtspleging, Arnhem 1981.

Franke¹¹ geraadpleegd. De verleiding om nog meer bronnen aan te boren was groot. Maar als gezegd, ik heb me beperkt tot het fileren van alleen de jaarverslagen van de PCRV. Die leveren een weelderige vijver om te vissen naar antwoorden met betrekking tot de vraagstelling en veronderstellingen. Voor zover relevant is een notenapparaat opgenomen. Ik heb gekozen voor drie perioden. De eerste loopt van 1928 – 1953. Deze periode beschrijf ik het meest uitgebreid. In 1953 sla ik een piketpaal omdat in dat jaar zowel de voorzitter als directeur na jarenlange trouwe dienst afscheid nemen van de PCRV. De Tweede Wereldoorlog is voorbij, er wordt met man en macht gewerkt aan de wederopbouw, en binnen de PCRV voltrekt zich langzaam maar zeker een paradigmaverandering. Van passie naar professie, van roeping naar beroep. Een belangrijke aanjager is de opkomst van het maatschappelijk werk als beroep. In de periode 1953- 1965 wordt als het ware het fundament gelegd voor de latere fusie. Deze krijgt z'n voltooiing in de periode 1965 – 1975. Ik begin de reis echter in 1823, de kraamkamer van 'reclassering' in Nederland.

5. Georganiseerde aandacht voor gevangenzorg in Nederland

Het is op het eerste gezicht opmerkelijk dat zorg voor gevangenen in Nederland pas in de 19^e eeuw georganiseerd van de grond komt. Een zeer aannemelijke verklaring hiervoor kan zijn dat vanaf het einde van de 18^e eeuw de gevangenisstraf als straf sterk in betekenis toeneemt. Daarvóór werden gevangenen bevolkt door verdachten, schuldenaren, bedelaars, krankzinnigen, prostituees en veroordeelden tot 'het schavot'. In 1854 werden de lijfstraffen afschaft, en in 1870 de doodstraf. De toename van het aantal strafgevangenen is een internationaal verschijnsel. Michel Foucault sprak daarom van de 'geboorte' van de gevangenis¹². Dat vervolgens in de 19^e eeuw de zorg voor gevangenen wordt geboren is daarmee niet zo verwonderlijk. De gevangenis werd een (langdurige) verblijfplaats in plaats van een doorgangshuis.

Het Nederlandsch Genootschap tot Zedelijke verbetering der gevangenen

Publicaties over de gevangensterstanden van de Engelsman John Howard (1726-1790) trokken in Nederland de aandacht van de Leeuwarder wijnkoper en filantroop Hendrik Suringar (1790 – 1872). Vervolgens hield hij in 1821 een lezing daarover voor het Nutsdepartement in Leeuwarden. De Rotterdamse koopman Leonardus Nierstrasz (1796 – 1828) schreef als amateur dichter een gedicht over Howard. Collega vriend en dichter, de Amsterdamse suikerraffinadeur Willem Warnsinck (1782- 1857) werd eveneens gegrepen en opperde het idee om een publieke prijsvraag uit te schrijven over gevangenshervormingen. In 1823 zijn de ideeën verder gerijpt en wordt Het Nederlandsch Genootschap tot Zedelijke verbetering der gevangenen opgericht. Dit wordt algemeen beschouwd als het begin van 'de reclassering' in Nederland. De doelstelling was 'de zedelijke verbetering der gevangenen pogen te bevorderen: deels, terwijl dezelve nog zijn opgesloten; deels, en wel vooral, nadat zij de gevangenhuisen hebben verlaten'. De zedelijke verbetering wilde men bereiken door 'verschaffing van stichtelijke lectuur (doelmatige geschriften), school- en godsdienstonderwijs en zorg na ontslag. Dit laatste probeerde men onder meer gestalte te geven door te voorzien in de eerste levensbehoeften, het verschaffen van arbeid, het houden van toezicht en het verstrekken van bewijzen van goed gedrag aan hen die dat verdienden. Later werd nog het verschaffen van arbeid en het bezoeken van gevangenen aan de statuten toegevoegd'¹³.

Verdere ontwikkeling van het Genootschap

In 1859 werd de hulp van Het Genootschap aan ex-gevangenen geformuleerd als het 'behulpzaam zijn tot een eerlijk bestaan'. Na de totstandkoming van de wet op de voorwaardelijke invrijheidstelling in 1886 werd in 1888 aan het reglement toegevoegd: 'met ontslagenen worden

---

¹⁰ G.Th. Kempe, *Reclassering in onze samenleving, voorlichten, recht doen, helpen*, Arnhem, 1958.

¹¹ Herman Franke, *Twee eeuwen gevangen, Misdaad en straf in Nederland*, Utrecht 1990. Het boek telt maar liefst 919 bladzijden

¹² Michel Foucault, *Surveiller et Punir, Naissance de la Prison*, Paris 1975. *Discipline, Toezicht en Straf. De geboorte van de gevangenis*, Groningen 1989. Zie Franke 1990, p.6.

¹³ Lindeman en Litsenburg, p. 19 – 21.

zowel diegenen bedoeld, die voorwaardelijk, als diegenen, die voor goed zijn in vrijheid gesteld'. Pas in 1902 werd de eerste beroepskracht aangesteld. In 1910 werd de doelgroep uitgebreid met degenen 'te wier opzichte de tenuitvoerlegging van de straf is opgeschort' en zij, die na een misdrijf begaan te hebben 'voorlopig niet zullen worden vervolgd'. Ook de behandeling van wetenschappelijke en praktische vragen betreffende het gevangeniswezen en de zorg voor ex-gevangenen werden voortaan tot de doelstelling van Het Genootschap gerekend. Tenslotte werd in 1913 de Vereniging van Reclaseringsinstellingen (VvRI) opgericht. Het Genootschap had hiertoe het initiatief genomen. Aanleiding was de Reclaseringsregeling 1910, waardoor het mogelijk werd subsidie te krijgen voor reclaseringswerk. Naast Het Genootschap waren er nog een tiental (plaatselijke) organisaties doende met reclaseringswerk. Men vreesde concurrentie en verbrokkeling. Doelstelling van de Vereniging was, naast het bevorderen van overleg, onder meer het zoeken van werk voor ex-gevangenen die begeleid werden door de leden.¹⁴

Even terzijde: gevangenzorg, armenzorg en filantropie

'Armenzorg is één van de meest fascinerende instituten van de pre-industriële Europese samenlevingen' aldus Van Leeuwen. 'De zorg voor de armen was nauw verweven met economische structuren ... met de positie van sociale groepen in de maatschappij en met politieke macht en machthebbers'¹⁵. Tijdens het bestuderen van de literatuur in de reader voor de module 'Geschiedenis van de filantropie', is het me opgevallen dat gevangenen vrijwel niet genoemd worden als voorwerp van armenzorg. Mogelijk houdt dit verband met de hierboven genoemde late geboorte van de gevangenisstraf. De geringe sociale status van gevangenen kan ook een rol gespeeld hebben. Zo hield Koning Willem I zich afzijdig toen het Genootschap hem vroeg zijn beschermheer te worden. 'Waarschijnlijk voorzag de Koning en zijn regering, dat wanneer leden van het Genootschap de gevangenen zouden gaan bezoeken er ernstig kritiek op het gevangeniswezen tot uiting zou komen. Die kritiek is dan ook niet uitgebleven'¹⁶. Kennelijk was het veiliger voor de Koning zijn sympathie te tonen voor een ander particulier initiatief dat in dezelfde periode werd opgericht, ook misdadigers ('opgezonden bedelaars', d.w.z. veroordeelden voor bedelarij) tot haar klandizie mocht rekenen, maar dat zich *buiten* de gevangenis afspeelde. In 1818 werd de Maatschappij van Weldadigheid opgericht. Het is niet ondenkbaar dat de sociale status van de oprichter en bestuursleden¹⁷ een niet onbelangrijke rol speelden. Meerdere malen heeft Koning Willem I - bij geheime besluiten - toelagen uit 's lands schatkist verleend aan de Maatschappij van Weldadigheid¹⁸.

Hiermee is echter nog niet alles gezegd. Lindeman en Litsenburg¹⁹ vermelden dat Het Genootschap zich niet 'op het terrein van de armenzorg *wilde* (cursief: HB) begeven'. Kempe ondersteunt deze veronderstelling. In 1831 deed de regering Het Genootschap een subsidieaanbod om iedere ex-gevangene met 'kleding en onderstand' te helpen. Het aanbod werd echter afgewezen! 'Voelde men dat men, door dit te aanvaarden, uit de sfeer van de 'zedelijke verbetering' volledig zou overgaan in die van de gewone armenzorg?'²⁰. De materiële steun aan ex-gevangenen bleef daarom beperkt.

¹⁴ Voor de verdere ontwikkeling van Het Genootschap en de Vereniging van Reclaseringsinstellingen zie Lindeman en Litsenburg. Mij gaat het in deze paper vooral om de PCR.V.

¹⁵ M.H.D. van Leeuwen, *Bijstand in Amsterdam, ca 1800-1850, armenzorg als beheersings- en overlevingsstrategie*, Zwolle, 1992, p. 11.

¹⁶ Lindeman en Litsenburg, p. 21

¹⁷ Oprichter was de befaamde generaal Johannes graaf van den Bosch 1780 – 1844. Eerste voorzitter was prins Frederik. Prins Willem, de latere Koning Willem II was voorzitter van de Commissie van Toevoorzigt

¹⁸ Zie: J.R. van der Zeijden, *De Maatschappij van Weldadigheid: een historisch overzicht* in: *De archieven van de Maatschappij van Weldadigheid, een historische, sociologische en rechtshistorische benadering, met inleidingen gehouden tijdens het symposium op vrijdag 18 mei 1990 in het Drents museum te Assen. Het betreft een uitgave van de Stichting Museum Veenhuizen, 1991. Zie i.h.b p. 17*

¹⁹ p. 21.

²⁰ Kempe, p. 19. Op p.18 valt verder te lezen dat er pogingen gedaan zijn inzake samenwerking tussen Het Genootschap en de Maatschappij. Maar deze 'mislukten echter i.v.m. de scherp afwijzende houding der niet veroordeelde kolonisten' van de Maatschappij. Over moralisme en sociale klasse gesproken!

En het vinden van werk om in eigen levensonderhoud te kunnen voorzien werd kennelijk beschouwd als sterkste wapen in de strijd voor de ‘zedelijke verbetering’, aldus Lindeman en Litsenburg. De nadruk lag met andere woorden op zelfredzaamheid en verantwoordelijkheid. Om die reden werden ‘doelmatige geschriften’ verspreid. Men wilde het hart raken en de gevangene zedelijk verbeteren. De wijze waarop dit gebeurde brengt Franke in de verleiding een m.i. eenzijdig en niet afgewogen vonnis te vellen over het werk van Het Genootschap. Hij noemt het ‘zwart filantropisch moralisme’²¹. Want in ‘de ogen van minder geleerde filantropen ... waren zij (gevangenen: HB) in de eerste plaats *zondig* en *schuldig*, doch met Gods hulp vatbaar voor bekering tot het goede’²². Hij heeft dan ook geen goed woord over voor het Zedekundig Handboek van medeoprichter van Het Genootschap, Suringar. Het Handboek had voor elke zondag een op het gevangenisleven betrekking hebbend verhaal, ‘die alles weg hadden van donderende kanselpreken’. Voor de huidige lezer is het moeilijk te geloven dat oprechte menslievendheid en godsdienstzin Suringar tot het schrijven aanzetten²³. De waardering van Kempe voor Het Genootschap lijkt me meer recht doen aan de historische context. ‘Meer dan in onze tijd had de maatschappelijke structurering in het begin van de 19de eeuw een moralistisch karakter’. Er was sprake van standen. De weldenkende burger versus ‘de mindere man’. En ‘in ons huidig tijdsgewricht beleven wij de sociale ongelijkheid zeker op andere wijze dan Suringar’²⁴. Kempe trekt de lijn verder door naar de 20^e eeuw en merkt op dat ‘ook thans deze ongelijkheid een realiteit is waarmee de facto voortdurend rekening worde gehouden’ want ook het begrip ‘reclassering’ is verbonden in een verticale gerichtheid’ (sterken voor de zwakken etc.).

Tot zover dit uitstapje naar de relatie gevangenezorg, armenzorg en filantropie. Bronnenonderzoek zou veel mooi (filantropisch²⁵) materiaal boven water kunnen halen, ook in het exegetiseren van het proces naar de zorg voor gevangenen vandaag de dag. Van Leeuwen slaat de spijker op de kop als hij schrijft dat ‘de verzorgingsstaat die ons vanzelfsprekend voorkomt, (...) echter een recente oplossing (is) voor een eeuwenoud vraagstuk’²⁶.

Intussen passeer ik de grens naar de 20^e eeuw. Goed 100 jaar na de oprichting van Het Genootschap ziet een nieuwe organisatie het levenslicht. Bij oppervlakkige kennismaking lijkt het op een ideële kloon van Het Genootschap. De motivatie en middelen om gevangenen te reclasseren zijn sterk religieus gekleurd. Toch zocht deze nieuwe organisatie, de PCRV, *bewust* geen aansluiting bij Het Genootschap. Minder dan een halve eeuw later is dat wel het geval, samen met andere organisaties. Van antithese, naar synthese. Hieronder ga ik als gezegd vooral na wat de jaarverslagen van de PCRV daarover vermelden.

6. Protestants Christelijke Reclasseringsvereniging: oprichting en zelfstandigheid

Geboorteplaats van de PCRV is Amsterdam. Op initiatief van de heer R. Hornstra, werkzaam in de Amsterdamse strafgevangenis, kwam op 27 januari 1928 een ‘Voorlopig Comité tot Oprichting eener Protestantsch Christelijke Reclasseeringsvereniging’, bijeen. Het was een vergadering met leidende figuren uit Verenigingen als de Nederlandse Middernachtzending, ‘Het Hoogland’, de

---

²¹ Franke, p. 55. Op p. 60 kan hij overigens toch wel waardering opbrengen voor ‘bijzonder nuttig werk voor de gevangenen’ omdat ze aandrongen op verbetering van de arbeid en bibliotheekvoorzieningen en het hulp bij het vinden van werk gevangenschap.

²² Franke, p. 55

²³ Franke, p. 57

²⁴ Kempe 1958, p. 166 en 167.

²⁵ Ook t.a.v. het begrip ‘filantropie’. In Franke is het een verzamelbegrip voor alles wat bedoeld is om gevangenen op enig terrein tegemoet te komen, zowel van publieke (bijv. p. 64) als private zijde. Schuyt’s (‘voorlopige’) definitie is scherper: ‘het ter beschikking stellen van privé-gelden, vermogen, goederen, diensten of tijd ten behoeve van zaken van het algemeen belang, het algemeen nut’. Th.N.M. Schuyt, *Capita Selecta, Filantropische Studies*, Utrecht 2002, p. 13

²⁶ Van Leeuwen, p. 11

Nationaal²⁷ Christelijke Geheelonthouders Vereniging, de mr Jan Pieter Adolf Vereniging, het Nederlands Werkliedenverbond 'Patrimonium' en vertegenwoordigers van een aantal plaatselijke organisaties als de Nederlands Hervormde Stadszending te Utrecht, 'Welkom' te Arnhem, de Protestants Christelijke Reclaseringsvereniging Rotterdam en de Delftsche Christelijke Reclaseringsbond. De vergadering stond onder leiding van ds. W.M. le Cointre, gereformeerd predikant te Bergen op Zoom. Men had waardering voor het praktische reclaseringswerk dat reeds werd gedaan door de deelnemers, maar vond de opzet niet breed genoeg. Het werk richtte zich teveel op details (bedelarij, drankbestrijding, landloperij etc) en het ontbrak voorts aan een landelijk contact tussen gelijkgezinden. De vraag was niet óf, maar hoe er georganiseerd zou moeten worden. In federatief verband, of via een nieuwe vereniging.

De oprichting: 1928

Op 24 februari 1928 kwam een Commissie van Advies met het voorstel 'tot oprichting van een zelfstandige vereeniging op zoo breed mogelijken positief Christelijken grondslag'. De grondslag van de PCRV was de erkenning van de bijbel als Gods woord en Jezus Christus als Diens Zoon en enige Zaligmaker der wereld. Men was van mening dat een zelfstandige vereniging 'naar buiten' sterker zou staan dan een federatie. Op 13 april 1928 werd dit advies overgenomen met algemene stemmen en was de Vereeniging een feit. Op die vergaderingen werden ook de statuten vastgesteld. 'Nadat Koninklijke Bewilliging op de statuten verkregen was en de bereidverklaring aanvaard, stond aan den landelijken organiseeringsarbeid niets meer in de weg' (1929, p.3).

De PCRV had volgens de statuten van 1929 de volgende taken²⁸:

- het oprichten en in stand houden van plaatselijke afdelingen en correspondentschappen;
- het brengen van onderling verband tussen instellingen met dezelfde grondslag als de PCRV die zich reeds met het reclaseringswerk bezig hielden;
- het geven van leiding, voorlichting en steun bij het reclaseringswerk;
- het verlenen van hulp en steun aan te reclasseren personen en hun gezinnen;
- de gestichts- of gezinsverpleging van reclassenten of hun gezinnen;
- het inwinnen en verzamelen van gegevens en bijzonderheden betreffende reclassenten en hun gezinnen;
- celbezoek en lectuurverschaffing;
- het toezicht houden op en hulp en steun verschaffen aan reclassenten voor wie de zorg is opgedragen aan de PCRV, de zogenaamde patronage

Daarnaast was er de wettelijke taak van voorlichting aan het openbaar ministerie en de rechterlijke macht. De voorlichting betrof de achtergronden, persoon en reclassibiliteit van verdachten en gestraften. Deze taak hield verband met het feit dat de PCRV een erkende reclaseringsinstelling as en op grond daarvan subsidie ontving.

De PCRV streefde dus naar bundeling van krachten van organisaties die zich in protestants-christelijke zin met het reclaseringswerk bezig hielden. Verder wilde ze het protestants-christelijk volksdeel stimuleren betrokken te zijn bij het reclaseringswerk.

Waarom geen aansluiting bij Het Genootschap?

Het eerste jaarverslag in 1929 gaat uitvoerig in op de vraag waarom geen aansluiting is gezocht bij Het Genootschap. Het jaarverslag spreekt 'grote waardeering uit' voor de het vele reclaseringswerk dat reeds gedaan werd door andere verenigingen. 'Inzonderheid voor dien van het

---

²⁷ Op pagina 30 van het jaarverslag van 1930 wordt gesproken over een Nederlandsche Geheelonthouders Vereniging. Waarschijnlijk gaat het om dezelfde verenging. Deze organisatie was wél vertegenwoordigd in de vergadering van het voorlopig comité, maar kennelijk geen lid geworden. Ze vreesde 'hare zelfstandigheid (te) verliezen; dit is echt niet juist gezien' p. 1930, p. 21.

²⁸ Lindeman en Litsenburg, p. 182 en 183

Genootschap tot Zedelijke Verbetering der Gevangenen, dat tot 1910 den zwaren taak van den reclasseeringsarbeid schier alleen gedragen heeft'. Waarom dan toch een zelfstandige vereniging? Het antwoord is helder. Het gaat om een *collectief*. 'Reclassering is in onzen tijd niet meer het werk van individuen, maar van groote **verbonden** (HB: bedoeld is wellicht verbanden), van **organisaties**'. Want 'de Christelijke reclasseeringsarbeid heeft aan **individuen** niet genoeg. Er moet een **volksdeel** gewonnen worden, dat door middel van een **neutrale organisatie** nimmer bereikt kon worden en ze wil **samenwerking** tot stand brengen tusschen bestaande instellingen op positief belijdende protestantsch-Christelijken grondslag, die evenmin langs den weg van een neutrale organisaties kon worden verwezenlijkt' (1929, p. 4).

Naast het collectief gaat het ook om het activeren van een volksdeel. Uiteraard is het 'volkomen juist, dat **individueel** ook binnen het Genootschap Christelijke reclasseerders naar den eisch hunner beginselen kunnen arbeiden' (1929, p. 4) maar die zouden niet een beweging onder een volksdeel op gang kunnen brengen.

Het Genootschap moet grote moeite gehad hebben met de oprichting van de PCRV. Het jaarverslag blijft beleefd en meldt dat 'aanvankelijk de houding van Het Genootschap tegenover onze actie niet welwillend genoemd kon worden'. De PCRV werd zelfs voorgesteld als 'schismatiek' en 'sectarisch' (1929, p. 4). Maar, zo vervolgt het jaarverslag op pagina 5, 'niet uit een geest van sectarisme, maar veeleer uit het besef, dat een neutrale organisatie bij het Christelijke volksdeel niet bereiken **kan**, wat in 't belang van heel den particulieren reclasseeringsarbeid bereikt worden **moet** is onze actie gesproten'. Het jaarverslag geeft Het Genootschap impliciet een veeg uit de pan. In een recent artikel in het orgaan van Het Genootschap 'wordt van socialistische zijde betoogd ... dat het Genootschap er nimmer in geslaagd is in socialistische kringen vasten voet te krijgen'. Men behoort dus de 'waarde van **uitwendige** eenheid in een neutrale organisatie zeker niet ... te overschatten' (1929, p.5).

De paragraaf over de 'verhouding tot anderen reclasseeringsverenigingen' eindigt in majeur. 'Onze Vereeniging twijfelt er niet aan, dat het Genootschap in de toekomst blijk zal geven van een breeden blik tegenover onze beweging, en ons op den duur haar sympathie evenmin zal onthouden als onze Rooms-Katholieke zusterorganisatie'. 'Met dankbaarheid' wordt tenslotte gewag gemaakt van het feit dat 'enkele symptomen die reeds duidelijk wijzen op een gunstige kentering'. Een jaar later al bevestigt Dooyeweerd als voorzitter 'met groote blijdschap' dat er sprake is van 'een wending ten goede' (1930, p 4).

Waarom geen aansluiting bij de KRV?

Deze vraag komt niet voor in de jaarverslagen. Kennelijk wat het geen vraag. De verzuiling was er wellicht debet aan dat de vraag zelfs niet op kwam, noch van protestantse, noch van katholieke zijde. De KRV²⁹ was opgericht in 1916. Initiatiefnemers waren de Reclasseerings-liefdewerken der Vincentiusvereniging en de reclasseringscommissies en correspondentschappen van Sobriëtas. Eenstemmig werd besloten tot de oprichting van een afzonderlijke Rooms Katholieke Reclasseeringsvereniging. Deze stond zelfstandig buiten Vincentius en Sobriëtas. Op 10 maart 1917 erkende de minister van Justitie de nieuwe vereniging als reclasseringsinstelling in de zin der wet. De KRV wilde de personen, over wie haar werkkring zich uitstreckte, 'zedelijk verbeteren en verheffen (en) hen onder godsdienstig en maatschappelijk opzicht weder tot goede Christenen maken'. De reclassering van niet katholieke personen was uitsluitend in 'bijzondere gevallen' toegestaan. Centraal stond dus de reclassering van katholieke gevangenen. Dat sloot bij voorbaat samenwerking tussen PCRV en KRV uit.

---

²⁹ Zie over de KRV, Lindeman en Litsenburg, p. 121 e.v.

7. De PCRV: de periode 1928 - 1953

Afstemming

Dat er geen aansluiting werd gezocht bij bestaande organisaties, impliceert niet dat het isolement werd gezocht. Gezien de wettelijke voorlichtingstaak zou dat ook niet goed mogelijk zijn en zeker niet wenselijk. Het behoorde ook niet tot de grondhouding van de PCRV. 'Van bovenaf werd de noodzakelijkheid van samenwerking ingezien. Hierbij was sprake van 'volledige erkenning van elkanders zelfstandigen grondslag en doelstelling' (1930, p. 4). Het betreft hier het overleg in 1930 tussen vertegenwoordigers van de hoofdbesturen van Het Genootschap en de PCRV. Maar overleg betekende nog geen opstap naar samenwerking. Eerder ging het om praktische afstemming. Geheel naar antithetisch ideaal bepleitte men de soevereiniteit in eigen kring. Het kon niet zo zijn, zoals door 'den bekwamen secretaris van het Genootschap, mr Muller is verdedigd', dat de 'reclasseeringsraden tot centraal punt (gemaakt werden) van een organisatorische eenheid in alle particulier reclasseeringswerk' (1930, p5). Want, zo betoogt het jaarverslag op pagina 7 vastberaden 'een particuliere reclasseeringsinstelling, die zich zelve respecteert kan geen controle aanvaarden anders dan van den Staat. Van de Overheid verwachten wij erkenning onzer interne soevereiniteit in eigen kring'. De reclasseeringsraden verdeelden als het ware het werk. De PCRV kreeg kennelijk niet waar ze recht op meende te hebben. Het jaarverslag van 1931 klaagt daarover. Het Hoofdbestuur bereikten klachten over 'staketsels, die aan sommige afdelingen van boven af in den weg worden gelegd en waardoor zij geen kans zien tot levensontwikkeling te komen' en 'zich nagenoeg geen enkel geval zien toegewezen. Van elders weer komen klachten over bemoeilijking bij de uitreiking van celkaarten'. Het jaarverslag is stellig. 'Onze Vereeniging *kan en wil* er niet in berusten, dat bepaalde afdelingen .... op kunstmatige wijze uit den practischen reclasseeringsarbeid worden gehouden' (1931, p.9).

Met betrekking tot de uitvoering van het werk werd de afstemming dus actief gezocht en bepleit. Men vond dat 'op terrein van deze belangrijke arbeid niet alleen gewenscht, maar ook van het grootste belang' (1934, p.65). Ook van de 'wederkerige aanraking in de Vereeniging voor Reclasseeringsinstellingen' ging 'een goeden invloed' uit (1934, p. 4). Ook op jaarvergaderingen - die in het begin nog een hele dag in beslag namen - werden collega instellingen uitgenodigd. Op de (tweede) jaarvergadering van 1930 waren bijvoorbeeld vertegenwoordigers van het Ministerie, van het Leger des Heils, van de RKRv en Het Genootschap aanwezig³⁰ (1930, p. 18).

Ook in de PR zocht men de gezamenlijkheid. In 1934 kwamen alle organisaties bij elkaar voor de organisatie van een nationale reclasseeringsdag. Al een jaar later kon de PCRV oogsten. Want de dag had 'het zijne er toe bijgedragen om de financiën der vereeniging op beter peil te brengen'(1935, p. 4).

De PCRV: werk en identiteit

Wie enigszins bekend is met de (christelijke) filosofie van PCRV-voorzitter Dooyeweerd³¹, heeft weinig fantasie nodig om vast te stellen welke zinnen zonder twijfel vloeiden uit zijn pen. 'De

---

³⁰ In de persoon van de secretaris mr dr N Muller.

³¹ Herman Dooyeweerd (1894-1977). Vanaf 1926 was hij hoogleraar rechtsfilosofie aan de VU. Hij is de grondlegger van de wijsbegeerte der wetsidee. 'Zijn' filosofie heeft verder bekendheid gekregen onder de naam Reformatorische Wijsbegeerte. Voortbouwend op het Kuiperiaanse principe van 'soevereiniteit in eigen kring', ontwikkelde hij een modale aspectenleer. Bij observatie van de werkelijkheid valt ieder fenomeen als het ware uiteen in 15 aspecten. In één van die aspecten vindt een fenomeen zijn structuur. De overige aspecten vormen en ontsluiten dat fenomeen. Het fenomeen vindt intussen in de *zinkern* de bestemming. Dooyeweerd onderscheidde de volgende 15 aspecten met hun zinkern. (1) getalsaspect (hoeveelheid) (2) ruimte aspect (uitgebreidheid) (3) kinematisch aspect (beweging) (4) fysisch aspect (massa) (5) biotisch aspect (leven) (6) psychisch aspect (gevoel) (7) analytisch aspect (logica) (8) historisch aspect (vormend) (9) linguïstisch aspect (symbolisch) (10) sociaal aspect (omgang) (11) economisch (schaarste) (12) esthetisch aspect (harmonie) (13) juridisch aspect (vergelding) (14) morele aspect (liefde) en (15) het pistische aspect (geloof, voorwetenschappelijk a priori). Zie verder <http://www.aspecten.org>

Christelijke levens- en wereldbeschouwing, die heel dit tijdelijk leven ziet als een uitstraling van den religieuze wortel van dit leven, kan er nooit genoeg mede nemen dat, de beginselen, waarnaar volgens haar het reclasseeringswerk moet worden verricht, slechts individueel worden uitgedragen' (1929, p. 4). Deze zin is een prachtige illustratie van Dooyeweerd's gedachtegoed. Verder kon Dooyeweerd het kennelijk niet nalaten het strafrecht, vergelding en causaliteit te critiseren. 'Ook als PCRV hebben wij er belang bij, dat in ons strafrecht juister begrippen omtrent straf en vergelding zich inburgeren en dat met de abstracte humanistische opvatting van het delict en haare vergelding over de geheele linie gebroken worde' (1930, p. 9). En 'de psychiatrische voorlichting kan slechts een dienende plaats in het eigenlijk reclasseeringswerk innemen. Onze vereeniging zal, zich baserend op haar christelijke opvatting i.z. straf en schuld, die wars van alle abstract klassinistische theorieën het misdrijf in het volle levensverband wenscht te waardeerden, zonder ooit in het modernistischen lijn de criminaliteit tot een causaal te verklaren natuurverschijnsel te denatureeren'. Zowel in de voorlichting als de patronage, moeten 'alle factoren die licht kunnen werpen op de persoonlijkheid van den delinquent tot haar recht komen' (1930, p. 10). De wijsgerige visie drukte dus een stempel op de PCRV. Van de vrijwilligers werd dus nogal wat gevraagd!

Voor de jaarverslagen tot de Tweede Wereldoorlog geven een gepassioneerd beeld van inzet en identiteit. Gevangenen bezoeken was eerder een roeping dan werk. Het was een levenswerk! Een mooi citaat is te lezen in het jaarverslag van 1932. 'Dit onderdeel van het werk (celbezoek:HB) is bij uitstek een 'arbeid der stilte'. 'Niet wel is in cijfers vast te leggen, moeilijk valt zelfs in woorden te grijpen de omvang en de waarde van wat zijn zwaartepunt vindt in het persoonlijk contact, de teere draad, geweven tusschen den eenzame, den ompantserde of berouwvolle daar tusschen de kille muren en hem, die den weg uit het moeras tracht te wijzen, den weg tot den inkeer, den weg tot God ... Wat voor sommigen 'doen van maatschappelijk werk (cursief: HB) is, wordt hier tot een gedeelte van het levenswerk' (p. 17). Daarbij gaat het om reclassering in de diepste zin van het woord. Zo kan het jaarverslag geen woorden vinden vanwege de blijdschap dat 'een jonge man, die van de ontucht eener vrouw geleefd had en deswege tot gevangenisstraf was geweest, brak met dit leven'. Hij trouwde vervolgens met deze vrouw en 'deden beiden voor de gemeente des Heeren belijdenis des geloofs ... Wat er dan in het hart van den reclasseerder omgaat? Ik zal 't U niet mededeelen. Laat dit aan U over, 't U in te denken' (1933, p. 80).

Overigens, men bleef realistisch. Het werk bestond vooral uit zaaien. 'Zal het dan ontkiemen? Op Gods tijd'. De PCRV werd gevraagd 'helpend en bemiddelend op te treden bij een ouden man van 70 jaar, welke een – misschien wel het grootste deel – van z'n leven in de gevangenis doorgebracht had'. De hoge ambtenaar op het departement had nog hoop maar 'helaas, ook dezen Ouden broeder was er op uit er ons tusschen te nemen. En een weinig lukte het hem ook' (1932, p.80). Realisme mocht dan een houding zijn om tegenvallers niet geheel onvoorzien te ontmoeten, dieper dan dat ging het geloof in de voorzienigheid van God. 'Dank bovenal aan God, Die onzen arbeid wilde zegenen, Die krachten gaf als de kracht en moed ontzonken, Die heerlijke uitkomsten gegeven heeft!' (1932, p. 72). Dat gold niet alleen het werk, ook de financiën. Men vertrouwde ook hierin op de voorzienigheid van God. Want, zo schrijft het jaarverslag bij het financieel verslag van 1934, 'het werk der christelijke barmhartigheid (is) in het einde niet onze zaak, maar God's zaak, waarvoor Hij ook zelf zorgt ... Zoo gezien is dit werk niet een last, maar een lust. God geve dat ook in de komende tijd Zijn gunst en zegen op ons pogen moge rusten'. De PCRV ziet zich als middel in Gods hand want 'toch wil Hij in deze arbeid onze zwakke krachten gebruiken' (1934, p. 9).

De overtuiging een middel in Gods hand te zijn, en de religieuze fundering van het werk, betekende echter nog niet dat de PCRV een soort evangelisatiepost was naar gevangenen. Voorop stond de reclassering. In de uitoefening daarbij moet echter vrijheid zijn om de levensbeschouwing in te brengen. Het gaat tenslotte om het hart. Dat bepaalt de keuze voor het doen of laten van criminaliteit. Dooyeweerd zegt het in 1931 zo. 'Wanneer onzerzijds gedurende het celbezoek niet

meer over Christus gesproken zou mogen worden, dan verliest dat bezoek voor ons als reclasseerders iederen dieperen inhoud en zijn wij overtuigd, in de vervulling onzer roeping jammerlijk te kort te schieten. Zeker, het celbezoek is geen evangelisatie in den engeren zin des woords, omdat het reclasseeringsdoel van meetaf een bijzonder karakter aan dit bezoek geeft. Maar de reclasseering zelve willen wij, indien onder Gods zegen mogelijk, uit het hart haren uitgang doen nemen en wij zijn verzekerd, dat deze weg van binnenuit veel zekerder tot het doel zal leiden, dan iedere andere ‘ (1931, p.9).

De PCRV en de kerken

Uiteraard was de PCRV veel gelegen aan nauwe banden met de (protestantse) kerken. Dat was het achterland van bestuur en vrijwilligers. Daar zocht men ook naar financiële steun. En, gelovig of niet, detentie kent geen verzuiling. Het is een breed maatschappelijk verschijnsel dat de kerkdeur niet voorbij gaat. De PCRV claimde min of meer de rechten op reclassering van gevallen gelovigen. Het jaarverslag van 1931 (p. 8) is daar glashelder in. ‘De Christelijke religie is nu eenmaal niet één van de vele reclasseringsmiddelen, maar de sleutels tot het hart, waaruit de uitgangen des levens zijn. En een organisatie, die krachtens grondslag en doel zich op deze basis van reclasseering stelt, heeft er recht op, dat haar de gevallen worden toegewezen, die haar *krachtens afkomst en geestelijk milieu van den delinquent*, (cursief: HB) behoudens evidente tegenbewijzen, toekomen’. Naar huidige praktijk kan de indruk ontstaan dat er sprake was een paternalistische verhouding en een krachtige exponent van bemoeizorg. Ik ben geneigd het uit te leggen als het nemen van verantwoordelijkheid voor de geloofsgenoten. Het past binnen de verzuiling en het christelijke denken. ‘En hetzij dat één lid lijdt, zoo lijden alle leden mede’ aldus de apostel Paulus³². Het zou eerder getuigen van lautheid als de PCRV niet vooraan zou staan om kerkelijke gevangenen de helpende hand te reiken. Het jaarverslag van 1932 toont zich blij met positieve ontwikkelingen. ‘Het is dan ook een verblijdend verschijnsel dat de verschillende kerkeraden meer en meer zich om voorlichting en medewerking tot ons wenden, wanneer in hun gemeente een hunner leden of doopleden met den Strafrechter in aanraking dreigen te komen ... Gaarne spreken wij dan ook den wensch uit, dat deze wederkeerige samenwerking en steun steeds meer gezocht en gevonden zal worden’ (p. 70). En men had elkaar nodig. Want in geval van gevangenschap moest ‘eigenlijk het heele gezin, soms heel de familie gereclasseerd en geleid worden’ en ‘dan is steun en medewerking van den plaatselijke predikant, kerkeraad of diaconie van niet te onderschatten betekenis’. Deze opvatting was ook in 1952 nog actueel. ‘De onderlinge samenwerking met tal van kerken en hun instellingen heeft een dusdanige ontwikkeling bereikt, dat hierin een stimulans kan worden gezien voor de gedachten welke ten grondslag liggen aan de opzet van de Vereeniging, te weten de doelstelling om de delinquenten door de reclassering te brengen tot hun kerk’ (p.3). En dat gebeurde ook. Want ‘een ander weer die door onze bemiddeling steun van *het armbestuur*³³ (cursief: HB) kreeg, bezoekt nu de catechisatie’ (1932, p. 18).

In de beginfase, zo is mijn indruk uit de (giften) staten in de jaarverslagen, zijn het vooral de Gereformeerde Kerken die contacten houden met de PCRV. Later komen daar de Hervormde Kerken bij. In 1947 wordt melding gemaakt van een overeenstemming dat ‘als regel Hervormde reclassanten door Hervormde reclasseerders worden behandeld’ (p. 5) . Dit vloeide voort uit overleg met de Commissie Kinderbescherming en Reclassering der Nederlands Hervormde Kerk. De gedetailleerde rapporten van de afdeling Amsterdam leveren mooi historisch materiaal. In hun verslag over 1947, dat onderdeel is van het jaarverslag van de PCRV, staat dat t.a.v. 79 Hervormden een rapport is opgemaakt tegen 29 Gereformeerden. In totaal ging het om 148 personen. Slechts 9 daarvan waren ‘niet kerkelijk aangesloten’. Overigens waren 7 van Katholieke komaf. Om de lijst af te maken, het betrof 29 vrouwen en 119 mannen. De totaalcijfers voor 1954 geven aan dat het jaarlijks om een substantieel aantal mensen ging. In dat jaar zijn 1117 voorlichtingsrapporten

³² Bijbel, De eerste zendbrief van de apostel Paulus aan die van Korinthe, hoofdstuk 12 vers 26.

³³ Interessant in de context van ‘armenzorg’ is dat het jaarverslag (1954 p. 16) spreekt over ‘diaconie en gemeentelijke sociale dienst’.

uitgebracht. In 60% van de gevallen betrof het mensen van Nederlands Hervormde komaf (673). In 24% (271) ging het om Gereformeerden³⁴ en bijna 10% (105) had geen godsdienst of het was niet bekend.

Na de Tweede Wereldoorlog ontstaat er overigens een tweede brug naar de kerken, het gevangenispastoraat. Het team-work tussen de reclasseringsambtenaar en 'de gestichtspredikant' hapert wel eens. 'Als gevolg van de vroegere omstandigheden beweegt de eerste zich nog wel eens teveel in het vlak van de pastorale zorg, dat het terrein van de predikant is' (1953, p. 9). Maar in goed samenspel 'met gestichtspredikant en sociaal ambtenaar kan zeer veel worden gedaan om de terugkeer naar de vrije maatschappij ... goed te doen verlopen' (1954, p. 11).

De PCRv en vrijwilligers

De eerste jaren stonden vooral in het teken van positiebepaling. Er werd stelling genomen tegen vermeend onrecht. Protestantse gevangenen kwamen de PCRv toe, zoals ik hierboven al schreef. En daarbinnen was de PCRv graag bereid te kijken of bijvoorbeeld Hervormden zoveel mogelijk door Hervormde reclasserders bezocht konden worden. De reclasserders waren bij voorkeur vrijwilligers. Zij vormden het hart van de PCRv. Ze stonden 'voorop'. Het was een principe dat zwaarder woog dan de mogelijkheid subsidie te ontvangen. 'Van meetaf heeft ons Hoofdbestuur er onze afdelingen tegen gewaarschuwd, een beroep op de staatskas te doen, om een gedeelte van haren arbeid aan ambtenaren over te dragen, zolang zij nog enigszins in staat zouden zijn, met vrijwillige krachten haar taak te vervullen. En waar steeds meer in verschillende reclasseringskringen de opvatting blijkt door te dringen, dat althans de voorlichtingsdienst op den duur geheel in ambtelijke handen zal moeten komen, en dat de vrijwilligers op dit terrein eigenlijk slechts *geduld*, maar niet *begeerd* mogen worden, wensch ik hier nogmaals als standpunt onze vereeniging met allen nadruk naar voren te brengen, dat wij deze opvatting niet deelen. Ook al erkennen wij ten volle den eisch van zorgvuldige selectie bij de rapporteurs, ook al geven wij toe, dat de reclasseringsambtenaren op dit terrein der reclassering voortreffelijken arbeid verrichten, wij voor ons blijven vasthouden aan het *ideaal: de vrijwillige krachten voorop!*' (cursief:HB) (1931, p. 4). Het zij woorden uit de mond van prof Dooyeweerd. Hij was voorzitter vanaf de oprichting tot 1953 en spaarde kosten noch moeiten om de voortgang van de PCRv te bevorderen. Zo woonde hij in de (grote) afdeling Amsterdam vaak de vergadering bij van het 'dagelijksch bestuur en celbezoekers' die 'op iederen derden maandag van de maand' werd gehouden (1932, p.13).

In 1930 zijn er 15 afdelingen en verschillende correspondentschappen. In 1934 was dit al meer dan verdubbeld en waren er 33 afdelingen en een groot aantal correspondentschappen. Het reclasseringswerk bestond uit diverse onderdelen. Er was patronage, celbezoek, zorg voor ontslagenen, voorwaardelijk veroordeelden, voorwaardelijk in vrijheid gestelden, voorwaardelijk ontslagenen en bedreigden (1930, 29). Men moest uitkijken voor 'klaploperij', gevangenen 'die er werk van maakten verschillende reclasseringsinstellingen ten eigen bate tegen elkander uit te spelen' (1930, p. 29). Ook het 'huisgezin' werd door vrijwilligers 'bearbeid'. Dat richtte zich 'op het herstel van 't ontworpen gezinsleven. Herstel ook van het gestoorde familieleven, waar een berouwvol kind weer teruggevoerd wordt in de open armen van liefhebbende ouders'. Helaas kwam niet elke afdeling daaraan toe, soms door 'misverstaan, tegenwerking of om welke reden dan ook' (1931, p. 64 en 65).

Er is sprake van een snelle groei van het netwerk. Merkwaardigerwijze komt de afdeling Zeeland niet snel van de grond, evenmin als Limburg. (1933, p.3). Maar deze laatste provincie ligt niet in de zogenaamde 'bijbelgordel'. Het aantal vrijwilligers blijkt niet altijd consistent uit de jaarverslagen. De oorlogsjaren 1940-1945 verlammen het werk grotendeels. Een citaat uit het jaarverslag van 1941

---

³⁴ Drie groepen, t.w. Synodaal Gereformeerden, Gereformeerd Vrijgemaakten (art. 31) en Christelijk Gereformeerden

is even triest als veelzeggend. ‘Ons jaarverslag moet deze keer kort van inhoud zijn, aangezien er weinig van betekenis is voorgevallen’ of het moet zijn dat ‘de subsidie kromp’ en dat de reclasseringsdag wegviel. Toch wordt in augustus 1940 nog een tweede man aangesteld (p. 12, 1940). Kennelijk kan deze de oorlogsjaren aanblijven want pas in 1946 meldt het jaarverslag dat deze ambtenaar besloten heeft de PCRV te verlaten (1946, p. 4).

Na de oorlog is het een kwestie van aanpakken en reorganiseren. Het oude ideaal van ‘vrijwilligers voorop’ is nog steeds actueel. Daarbij kreeg de PCRV ‘prettige en vlotte medewerking’ van het Ministerie van Justitie en kon ze in Haarlem een ambtenaar aanstellen om vrijwilligers bij te staan. Maar in Haarlem was al sprake van een ‘voortreffelijk corps van vrijwilligers’ en daarom werd samen met ‘Amsterdam het Noordelijk gedeelte van Noord-Holland geadopteerd’ om het ‘vrijwilligersbeleid te organiseren en te stimuleren, rapporteurs te instrueren en op hun arbeid toe te zien’. Ook in andere gedeelten van het land wilde de PCRV graag ambtenaren aanstellen. Want ‘op deze wijze kan van de vrijwilligersarbeid het meest profijt worden getrokken, terwijl de vrijwillige krachten ontlast kunnen worden van veel administratieve arbeid’ (1946, p. 4 en 5).

Een jaar later echter al meldt het jaarverslag dat het moeilijk is geschikte vrijwillige krachten te vinden voor het reclasseringswerk, met name voor de zo belangrijk voorlichtingsarbeid’ (1947, p.3). Met zorg constateert het bestuur dat er ‘een duidelijke tendens waarneembaar (is) dat men het voorlichtingswerk meer en meer overlaat aan de reclasseringsambtenaren. Dit probleem zal in het komende jaar ons aller aandacht vragen.... De praktijk in verschillende afdelingen bewijst nog iedere dag, dat het vrijwilligerswerk een onmisbaar element vormt in de reclasseringsarbeid’. Het bestuur maakt daarom plannen voor een ‘gerichte propaganda (om) de belangstelling te wekken voor de arbeid onze vereniging’. De woorden ‘onze vereniging’ scheppen onduidelijkheid. Ik leid eruit af dat de PCRV (als geheel) minder verzoeken ontvangt om rapporten te schrijven, en dat er meer rapporten geschreven worden door rijksreclasseringsambtenaren. In 1947 gaat het in totaal om 935 rapporten. Hiervan zijn er 507 door ‘leden belangeloos’ opgemaakt en 428 door ‘bezoldigde ambtenaren’. In 1946 ging het nog om 878 rapporten, waarvan er 709 werden opgemaakt door ‘leden belangeloos’. Verhoudingsgewijs is er dus sprake van een zeer forse daling in 1947. Uit het verslag van 1947 leid ik voorts af dat rijksreclasseringsambtenaren voor de PCRV rapporten maakten. De afdeling Almelo meldt bijvoorbeeld dat volgens de rijksambtenaar ‘de inschakeling van vrijwilligers ... schier onoverkomelijke moeilijkheden oplevert’ (1947, p. 3). Welke die zijn, wordt helaas niet vermeld. Intussen gaat de PCRV onverstoort door met haar werk met een motivatie die doet herinneren aan de eerste jaren. Zo schrijft de secretaris in 1950 op bijna mystieke wijze het volgende: ‘Maar wat te zeggen over het onzichtbare werk? Het persoonlijk contact met de medemens, die zich na het voorgevallene zo hulpeloos kan gevoelen, laat zich niet beschrijven. Het voelen, dat uit liefde en overtuiging een hand wordt toegestoken ter redding en verdere leiding doet veel onrust verdwijnen. Wat is dat gedreven worden om af te dalen inde ellende van de naaste? Het moet zijn de liefde van Christus, Die zelf dieper gebogen is dan wij konden vallen en de zondaar in Zijn armen wil opvangen. Heenwijzen naar Jezus, Die leeft en ook nú helpt, dat is de onoverwinnelijke, de niet tegen te houden kracht die voortdrijft’ (1950, p3).

De PCRV en haar financiën

Ook in geldzaken klinkt de identiteit sterk door. Er mag dan sprake zijn van een aanhoudende economische crisis die drukt op ‘heel den reclasseeringsarbeid ... maar vergeet nooit, dat wij op een volksdeel steunen, dat geleerd heeft, ook in zware tijden offers te brengen voor de zaak des Heeren’ (1930, p.16). Overigens, offeren ging niet vanzelf, ook niet voor de huisgenoten des geloofs. ‘Groote zorg baarde in het afgelopen jaar ... ook de finatiele toestand onzer Vereeniging, een zorg, die werd verzaard, doordat verschillende afdeelingen nog steeds in gebreke bleven het vastgestelde percentage harer contributiën aan de centrale kas af te dragen’ (1930, p. 16). De inkomsten bestonden uit ‘contributien, subsidie en giften’. De giften bedroegen in 1930 volgens de verlies en winstrekening dfl. 1806,30. Aan contributie werd dat jaar dfl. 955,57 ontvangen. Het

totaal werd door een subsidie van dfl 3.000 meer dan verdubbeld. (1930, p. 27). De totale uitgaven bedroegen dat jaar dfl. 7.438, 93. Ruim 30% daarvan (dfl 2.586, 98) ging op aan salarissen. In 1934 werd een ‘propagandist’ aangesteld. In een half jaar tijd wist hij ruim duizend nieuwe leden te werven (1932, p. 4). Maar de wonderboom verdorde en in 1936 werd het dienstverband verbroken omdat ‘... het resultaat van zijn arbeid over het geheel genomen negatief is uitgevallen’ (p.4). Mede door de crisisjaren was de subsidie niet altijd vanzelfsprekend. Dat geldt ook voor de inkomsten van kerken en particulieren. De maatschappelijke omstandigheden bemoeilijkten overigens ook het integratiewerk. ‘.. inkrimping en bezuiniging in handel en bedrijf ... doen telkens weer een terugslag gevoelen bij den reclaseeringsarbeid’ (1935, p.3). Maar daardoor liet men zich niet ontmoedigen. Integendeel. ‘Indien wij bedenken dat wij allen uit ééne bloede zijn, van één geslacht ... wat is het dan een groote zegen, dat wij, arme, dwaze, dolende schapen bewaard werden voor den strik, den val, den kuil, en dat wij, die zelf zoo zwak zijn, andere hulp mogen bieden, de barmhartigheden van Christus mogen uitdelen’ aldus de penningmeester in zijn verslag van 1935 (p. 6). Vandaar dat droefheid en vrijmoedigheid heel dicht bij elkaar lagen. Gevangenen helpen was Gods zaak en daar moest aan bijgedragen worden. Gebeurde dat niet in voldoende mate, dan werden – i.c.de kerken daarop aangesproken. ‘Toch moeten wij tot onze droefheid constateren, dat er velen zijn die ons hun steun onthielden’ (1932, p. 5). ‘Daarom nemen wij de vrijmoedigheid om er bij alle Christelijke kerken, van welke richting ook, op aan te dringen, ons in liefde te gedenken en te steunen’ (1932, p. 6).

In 1947 was het budget opgelopen tot dfl 32. 000. In 1939 was dat nog nauwelijks dfl.19.000. Maar 1949 is ‘een moeilijk jaar. Niet vanwege het werk, maar vanwege de geldmiddelen’. Een ‘krachtige’ gezamenlijke propaganda actie strandde. ‘Ter wille van de goede samenwerking’ in de Vereniging van Reclaseringsinstellingen werd afgezien van een zelfstandige ‘grootscheepse’ actie, ‘hoewel er verschil van mening bestond over de interpretatie van deze afspraak’ (1949, p. 3). Toch stijgen de inkomsten dat jaar tot ruim dfl. 63.000. De subsidie bedraagt dat jaar dfl. 29.000 en de Nationale Reclaseringsdag brengt dfl. 18.000 in het laatje (1949, p. 9). In 1952 overschrijdt het budget de grens van dfl. 100.000 (1952, p. 10).

8. De PCRV: de periode 1953 - 1965

In 1953 nemen twee peilers afscheid van de PCRV. Initiatiefnemer van de PCRV de heer R. Hornstra bereikt de pensioengerechtigde leeftijd en wordt opgevolgd door mr A. van Mazijk als directeur van het Centraal bureau. Ook de voorzitter treedt na 25 jaar terug. In zijn afscheidsrede op ‘de eerste Vrijdag in October’ kijkt Dooyeweerd met een zekere voldoening terug. ‘Datgene wat onze Vereniging zich bij haar oprichting als ideaal stelde: het winnen van het protestants Christelijk volksdeel voor de nationale taak der reclasering, *begint* (cursief: HB)³⁵ ofschoon nog steeds op veel te bescheiden schaal, tot werkelijkheid te worden’ (1953, p. 3). Het doel moge onveranderd zijn, de taal niet. Die was in 1930 meer gepassioneerd. ‘Maar wij hebben een gemeenschappelijk ideaal dat ons in ons reclaseringswerk bezielt en voortdrijft: In den nacht der misdaad de boodschap te brengen van Hem, die de gevangenen losmaakt en het gevallene opheft. Laat in Zijn Naam alleen, in Zijn Naam al onze verwachting zijn’ aldus Dooyeweerd bij de opening van de tweede jaarvergadering (1930, p.17). Bij het afscheid was ook dr Muller aanwezig, ‘de nestor der nationale reclasering’. Zijn toespraak ‘getuigde van een zich geheel en al verzoenen met de huidige situatie en een wens tot *constructief voortbouwen* (cursief:HB) op het gegeven van nu’ (1953, p. 3). In casu is de vraag interessant wat de PCRV daarmee bedoelt?³⁶ Al in 1951 komt het bestuur tot de overtuiging dat ‘wij ons ernstig moeten beraden of de organisatie niet moet worden aangepast aan de nieuwe eisen’. Het gaat over ‘actuele problemen der reclasering’³⁷. Eén daarvan is kennelijk de beschikbaarheid van vrijwilligers. ‘Hoezeer onze vereniging het ideaal van de vrijwillige arbeid ook

³⁵ In 1951 werd nog gesproken van een krachtige boom. ‘Er zal dan (bij het 25-jarig jubileum: HB) gelegenheid zijn na te gaan hoe het kleine stekje van toen onder Gods zegen is opgegroeid tot de krachtige boom van thans’ (p. 5)

³⁶ Ik sluit daarbij zeker niet uit dat Muller en de PCRV niet altijd dezelfde invulling daarvan voorstonden. Muller stond voor wat in 1975 realiteit werd. Muller heeft dit overigens zelf niet meegemaakt. Hij was secretaris van 1913 tot 1959

³⁷ Helaas vermeldt het jaarverslag niet direct helder welke die zijn.

handhaaft, niettemin wordt zij er door het ontbreken van een voldoende aantal vrijwilligers steeds meer toe gedrongen tot het aanstellen van ambtenaren over te gaan' (1951, p. 3). Dit is een belangrijk gegeven en is ook buiten de PCRV de tendens. Heinrich meldt dat in de periode 1945 – 1958 het aantal beroepskrachten zich met meer dan 800 procent heeft uitgebreid³⁸. Heinrich merkt verder op dat dit bij de PCRV niet zonder slag of stoot ging. 'De vervanging van de vrijwilligers voor beroepskrachten verliep niet helemaal zonder fricties. Het hoofdbestuur van de PCRV voerde een actief beleid dat er op was gericht voorlichtingswerk zoveel mogelijk door beroepskrachten te laten doen. Dit veroorzaakte een bestuurscrisis bij de afdeling Amsterdam. De bestuursleden daar traden collectief af, omdat zij zich niet konden verenigen met de door het hoofdbestuur noodzakelijk geachte inschakeling van reclasseringsambtenaren bij de *voorlichting* (cursief: HB). Toch was de ontwikkeling die zich al voor de Tweede Wereldoorlog had ingezet, in een stroomversnelling geraakt³⁹. Een reorganisatie van het Centraal Bureau diende zich aan (1951, p. 3). Voor het bestuur was 'de vraag vrijwilliger of ambtenaar een kwestie van doelmatigheid' (1951, p. 4). Naar motivatie werden beiden als gelijken beschouwd. 'In de discussie ambtenaar of vrijwilliger, mag nooit het element worden gebracht alsof de vrijwilliger als reclasseerder door andere, hogere motieven zou worden gedreven dan de ambtenaar' (1951, p. 4). Het jaar daarop blijkt de vraag vrijwilliger of ambtenaar inderdaad geen incident te zijn. Niet alleen neemt het werk toe, maar 'op het terrein van het maatschappelijk werk worden de eisen die aan de vereniging worden gesteld steeds zwaarder. Deze factoren deden ook sterk de noodzakelijkheid gevoelen om over te gaan tot de aanstelling van ambtenaren, aan wie, naast *dezelfde roeping* (cursief:HB) als van de vrijwilligers .... ook de eis van theoretische vorming kan en moet worden gesteld, opdat zij, de vrijwilligers vormend en stimulerend, naast en met hen werkzaam kunnen zijn binnen het verband van de PCRV' (1952, p. 3)

De aanstelling van ambtenaren bleef niet alleen beperkt tot de taak van voorlichting. De afdeling Almelo van de PCRV wijst op 'de omstandigheid dat zowel Het Genootschap als het Leger des Heils binnen het ressort van de afdeling over een eigen nazorg-ambtenaar beschikken waardoor het voor de afdeling steeds moeilijker wordt met die instelling gelijke tred te houden' (1952, p. 19). Vrijwilligers verdwijnen intussen niet van het toneel. De PCRV is daar blij mee. 'De vrees dat de aantrekking van ambtelijke medewerkers het einde zou betekenen voor de vrijwillige medewerkers is (gelukkig!) niet bewaarheid. Gebleken is dat zij elkaar uitstekend kunnen aanvullen, waarom ook van de zijde van de ambtenaren steeds weer wordt gezocht naar meer vrijwillige medewerkers .... De afdelingen die over één of meer ambtelijke krachten beschikken zijn naar gebleken is, gemakkelijker bereikbaar dan de afdeling die slechts met vrijwillige krachten moeten werken'. Als wilde het bestuur het onderstrepen, wordt er een persoonlijke noot ingevoegd. 'Tot deze laatste categorie behoorde ook de schrijver van deze regels; hij wist wat het betekende, de hulp te moeten ontberen van iemand die, ter zake kundig, de gehele dag gereed staat' (1953, p. 7). Bij ter zake kundigen moet niet alleen gedacht worden aan maatschappelijk geschoolden, maar ook specialistische hulp van bijvoorbeeld psychiaters. De PCRV vindt het contact tussen toezichthouders en psychiaters 'niet innig genoeg om werkelijk vruchtdragend te zijn' (1953, p. 12). Het bestuur kiest er nadrukkelijk voor dat de nazorg 'de eerste plaats die (het) in het geheel van het reclasseringswerk inneemt moet ... behouden'. Dat geldt zeker nu 'de nazorg wel eens in het gedrang dreigt te komen ten behoeve van de voorlichting' (1953, p. 12). In de afdeling Utrecht werd een 'ambtenares voor de nazorg' aangesteld. Het bestuur vraagt zich echter af of dat een ideale oplossing is. 'De combinatie voorlichting en nazorg in één hand heeft veel aanlokkelijks'. Tegelijk beseft ze dat de nazorg bij deze combinatie 'in het gedrang' kan komen. De ervaring zal moeten leren of 'Utrecht' navolging verdient (1953, p. 13).

Het jaarverslag 1954 heeft iets opvallends. Enerzijds lijkt het gewoon 'het volgende verslag' van een organisatie die de neuzen dezelfde kant op hebben. Anderzijds tekenen zich contouren af van een scenario waarbij eendracht niet meer een gegeven is. Een verandering hangt als het ware in de lucht. Het verslag begint met haar 'bijzondere dankbaarheid te uiten voor het feit dat ook gedurende

---

³⁸ Heinrich, p. 179.

³⁹ Id. Heinrich verwijst naar p. 7 en p. 32 van het jaarverslag van 1956.

het afgelopen jaar de samenwerking tussen het Hoofdbestuur en de overige medewerkers der Vereniging, zowel de afdelingsbesturen als de reclasseringsambtenaren, de vrijwillige medewerkers en het administratieve personeel, prettig en vruchtbaar is geweest' (p. 3). Het bestuur wil nadrukkelijk het 'saamhorigheidsgevoel ... versterken, zowel in regionaal als landelijk verband' (1954, p.6). Kennelijk schort het hieraan. 'Niet (mag) worden verheeld, dat er nog steeds kringen zijn, die de noodzakelijkheid van de huidige ontwikkelingen niet inzien of de nodige geestdrift hiervoor niet kunnen opbrengen. Dat zijn soms zwakke plekken in het bestel der PCR'V' (1954, p. 4). Ook het feit dat het voor de regio's helaas nog geen gewoonte is om de directeur uit te nodigen voor haar vergaderingen (1954, p.5). Verder vallen managementtermen als 'planning' (p. 4) en 'doelmatige vervulling' (p. 3) op. Expliciet wordt een brug gelegd naar professionalisering⁴⁰. Dat zet de vrijwilligers overigens niet buitenspel. 'Er moet nu worden gezorgd voor de verbreding van de basis waarop wordt gewerkt, het verstevigen van de financiële basis o.a. door het aantrekken van leden en voor meerdere vrijwillige medewerkers'. Verder is het van belang contacten te leggen met 'instanties en instellingen met wie de Vereniging bij haar werk in aanraking komt' (1954, p. 7). Tegelijkertijd is het bestuur de mening toegedaan dat 'de oude PCR'V' om het zo te zeggen met het ideaal 'de vrijwilligers voorop' geen toekomst heeft. 'Vooral in de na-oorlogse jaren is het karakter van het reclasseringswerk in bijzondere mate veranderd en wordt steeds sterker de behoefte gevoeld aan opgeleide maatschappelijke werkers en -sters die met hun onontbeerlijke vakkennis de vrijwillige en meestentijds ongeschoolde medewerkers der Vereniging kunnen bijstaan en die taken kunnen *overnemen* (cursief: HB) die door de vrijwillige medewerkers om deze of andere redenen – b.v. gebrek aan vrije tijd – niet kunnen worden verricht. De tijdsomstandigheden dwingen hiertoe en de *vereniging verandert door deze ontwikkeling onmiskenbaar van karakter* (cursief: HB), wat velen zal spijten' (1954, p. 8). De aanstelling van een gemeenschappelijke reclasseringsambtenaar met Het Genootschap in Middelburg (1954, p. 8) kan zo'n spijtig voorval geweest zijn. Het bestuur zal dit span ongetwijfeld 'doelmatig' hebben gevonden.

Verder lezend in het jaarverslag worden de contouren steeds meer helder. De vrijwilliger zal langzaam maar zeker van het podium verdwijnen. Veelzeggend is het volgende citaat: 'Zeer veel goeds is in het verleden gedaan ook door de ongeschoolde rapporteur, die niet zozeer beschikte over 'de klinische blik van de vakman', maar die, ook in de voorlichting, de delinquent benaderde met een door zijn hart en verstand geleide intuïtie. Er kan zelfs gezegd worden dat zonder deze vrijwillige medewerkers het reclasseringswerk zich niet zou hebben ontwikkeld zoals nu het geval is. Maar we moeten aan de andere kant evenzeer bereid zijn om de mogelijkheden die de tijd van nu ons biedt aan te grijpen en te benutten. En daarom paart zich de erkentelijkheid jegens de vrijwillige medewerkers die nu deze – vaak zo lang onder veel zelfopoffering verrichte taak moeten neerleggen, aan de dankbaarheid voor het feit dat *we*⁴¹ (cursief: HB) in staat worden gesteld om – dank zij de ontwikkelingen die de wetenschap ons biedt – meer te kunnen betekenen voor hen die zich in hun nood voelen aangetrokken tot de hulp die de PCR'V bieden wil' (1954, p. 10). Ook de gerechtelijke instanties zien overigens liever rapporten van 'vakbekwame' medewerkers. (p. 10).

Een volle tijd later – zeven jaar – lijken de zaken tóch anders te liggen. 'Men zou kunnen vermoeden dat de hierboven geschetste ontwikkeling mede zou inhouden, dat als het ware *geruisloos de vrijwillige medewerker uit ons werk zou verdwijnen* (cursief: HB). Dit is echter geenszins de bedoeling. Met blijdschap kan worden geconstateerd, dat in de PCR'V ongeveer 1200 tot 1500 vrijwillige medewerkers bij het reclasseringswerk betrokken zijn en de verwachting is gewettigd, dat dit zo zal blijven. Wel verandert het karakter van hun werk. Werd in het verleden de vrijwillige medewerkers als het ware op de reclassent 'losgelaten' en moest hij veelal maar zien het beste er van te maken; bij de huidige opzet heeft hij een rol te vervullen bij de realisering van het opgestelde plan. Van de vrijwillige medewerker wordt dan ook gevraagd om bepaalde 'spelregels'

⁴⁰ Volgens Heinrich kende de PCR'V anders dan bijvoorbeeld de KRV een minder professionele structuur. De KRV kan daarom bijvoorbeeld gemakkelijker afstand doen van haar identiteit. Heinrich, p. 236.

⁴¹ M.a.w. 'de organisatie voorop' en niet 'de vrijwilliger'.

na te komen, opdat hij met nog meer vrucht werkzaam kan zijn in het voordeel van de reclassent' (1961, p. 21 en 22). Dat werk zou aanvullend kunnen zijn waardoor een nauwe samenwerking met de beroepskracht nodig was. Daarnaast was een centrale rol mogelijk voor de vrijwilliger hetgeen plaats schiep voor een grotere mate van zelfstandigheid. Een of ander zou moeten worden bepaald door het individuele geval en de mogelijkheden van de vrijwilliger (1961, p. 22).

Aan het 'voorbereiden' van de vrijwilligers op hun taak werd in 1959 'al getracht meer aandacht te besteden', onder meer door artikelen van de VU-criminoloog Bianchi⁴² en het boekje 'Samen Verder'. Er was zelfs gedurende een 'reeks van jaren' overleg met LOI over de mogelijkheid een schriftelijke oriënteringscursus te lanceren over het maatschappelijk werk, die ook voor vrijwillige medewerkers van betekenis zou kunnen zijn' (1965, p. 27).

Overige ontwikkelingen in organisatie, werk en werkveld

In 1953 wordt nog slechts 21% van de rapporten opgemaakt door vrijwillige medewerkers. 63% van de rapporten wordt opgemaakt door PCRv-ambtenaren en 16% door 'Rijksreclasseringsambtenaren' (1953, p. 11). Op dezelfde bladzijde valt te lezen dat 'in verschillende rayons ambtelijke en vrijwillige medewerkers overbelast zijn voor zover het deze tak van het werk betreft'. In 1958 is de balans nog verder verstoord. Nog maar slechts 0,5% van de rapporten wordt door vrijwilligers uitgebracht en 81,3% door reclasseringsambtenaren van de PCRv. In 1959 stijgt de 'vrijwillige bijdrage' naar 2,5% om in 1960 vervolgens te dalen naar 1,6%⁴³. Het jaarverslag van 1959 maakt verder melding dat het aantal van 1264 'vrij-tijdsmedewerkers'⁴⁴ op ongeveer hetzelfde niveau was als 1958, maar dat het aantal dat belast is met de zorg over meer dan twee reclassenten daalde van 73 tot 54. Drie jaar daarvoor lag dat nog op 104. Het bestuur ziet dit als een 'vooruitgang'. De beroepsmedewerkers hebben gemiddeld 19 reclassenten. Dit is eigenlijk te hoog. In 1960 zijn er 1250 vrije-tijdsmedewerkers. Een kwart van hen behoort tot de kern van vaste medewerkers. 60 vrijwilligers hebben 2 of meer contacten (1960, p.18).

Het werk van de vrijwilligers werd er 'in de loop der jaren niet eenvoudiger op'. De pastorale zorg ligt bij de predikant, de sociaal ambtenaar springt bij in geval van maatschappelijke problemen, ten aanzien van de voorwaardelijke invrijheidstelling is de rol veranderd van primair en actief naar ondergeschikt en lijdelijk en last but not least zijn de omstandigheden in de gevangenis er beter op geworden. Het is 'veel meer afwisselend ... waardoor hij niet langer tevreden is met alles wat hem maar uit de eentonigheid kan verlossen' (1955, p. 12).

In 1955 wordt ook de doelstelling aangepast. Het doel om een volksdeel te winnen blijft vooralsnog actueel, maar 'het element van eenheid scheppen binnen de protestants-christelijke krachten op reclasseringsgebied' verdwijnt uit de doelstelling⁴⁵. Onder het kopje 'de blik vooruit' voorziet het bestuur in het jaarverslag van 1955 veel werk, zowel organisatorisch als op het gebied van het praktische werk (p. 15). 'Tenslotte' wordt ook nog 'even' (cursief:HB) aandacht besteedt aan 'enkele perspectieven' van de PCRv. De verdere verbreiding van de reclasseringsgedachte onder de Nederlandse Protestanten is een 'voornamen' taak. Ook de 'propaganda' verdient nog 'even' (cursief:HB) onze aandacht ..... In de ingewikkelde samenleving van het heden, waar een ieder pleegt te strijden voor het materiele zelfbehoud, moet weer plaats worden gemaakt voor de Christen opdracht om de naaste lief te hebben als zichzelf en niet *net een beetje minder* (cursief:HB) (1955, p. 15 en 16). Daartoe kan het nodig zijn om 'onze naaste' te herinneren aan 'zijn schuld jegens de medemens die het op een of ander terrein minder heeft getroffen en die God op zijn weg heeft

⁴² Zie voor een kennismaking met Herman Bianchi (1924), E.F. Stamhuis, Protestantse bijdragen aan het Nederlandse strafrechtsdenken sinds 1880., Amsterdam 1988. Ook Herman Dooyeweerd wordt in deze promotie behandeld.

⁴³ Inclusief de inbreng van stagiaires (jaarverslag 1960, p. 14)

⁴⁴ de term vrijwilliger verschuift via 'onbezoldigde' naar 'vrije-tijdsmedewerker'. Een reden daarvoor heb ik in de jaarverslagen niet aangetroffen.

⁴⁵ Lindemann, Van Litsenburg, p. 182.

gebracht' (1955, p.16). De boetprediking brengt kennelijk weinigen tot inkeer. 'Het Reclasseringswerk ziet men maar al te snel als een zaak die de overheid in eerste instantie financieel mogelijk moet maken' (1958, p. 3). Het grote publiek ziet voor zich niet een directe steunende taak in het reclasseringswerk weggelegd. Dit is de 'Achillespees van ons bestel'. Het is zelfs 'benauwend te moeten ervaren, dat de kurk waarop de PCRV in financiële zin drijft, zo eenzijdig en dus zo kwetsbaar is opgebouwd' (1958, p. 3). In 1953 werd al geconstateerd dat het ledental met ruim 1.000 was teruggelopen tot minder dan 3.000 (1953, p. 4). De 'werfkracht der Vereniging (is) niet sterk genoeg om het ledental op te voeren tot een peil dat overeenkomt met de grootte van het bevolkingsdeel waartoe de PCRV zich richt' (1953, p.5). De PCRV ziet zich kortom belemmerd haar vleugels verder uit te slaan, zowel naar de achterban als de gevangenen.

9. De PCRV : de periode 1965 – 1975

'De hulpverlening krijgt een nieuwe vorm door de methoden en technieken van het individuele maatschappelijke werk. Daarbij wordt gebruik gemaakt van de kennis en vaardigheden van onze eigen beroepskrachten, van specialisten in en buiten de PCRV en van vrijwillige medewerkers' aldus het jaarverslag in 1965 (p. 20). Men wil 'volhouden dat ons werk verankerd is in de Christelijke ethiek'. De geloofstaal van het eerste uur maakt echter steeds meer plaats voor verstandstaal. De verankering 'reikt verder dan (de) ... zo waardevolle medemenselijkheid en het ideaal van de welvaartsstaat met optimale mogelijkheden voor ieder individu'. De verhouding van de identiteit tot een ander is 'méér dan een academische vraagstelling' (1965, p. 20). Dan volgt een opsomming van vijf overwegingen. Punt a is 'de christelijk barmhartigheid, als opdracht van de Heer, in de vorm van dienstverlening aan de naaste, die met persoonlijke- of maatschappelijke noden of problemen heeft te kampen'. De invloed van het maatschappelijk werk is vooral evident in c, 'het aanvaarden van de reclassent in zijn anders zijn, met zijn eigen bedoelingen en zijn eigen streven, zijn eigen hulpmiddelen en mogelijkheden om zich te handhaven of om opnieuw te botsen tegen de regels, die in onze samenleving nu eenmaal gelden'.

Buitengewoon interessant is ook het onder sub b. genoemde, 'de spelregels van de geordende samenleving, waarbij de justitie een rol te vervullen heeft en de PCRV in haar instellingsverband en op basis van haar uitgangspunt het gezag van onze overheid niet slechts heeft te respecteren doch daarboven wil helpen bevorderen omwille van die geordende samenleving'. De zelfstandige missie versus de instrumentele. Idealisme versus doelmatigheid.

Op dat moment koestert het bestuur nog de wens 'het wezenlijk contact met de bevolkingsgroep waardoor zij zich gedragen wil weten' te kunnen behouden. 'Gezien haar afkomst, haar doelstelling en haar uitgangspunten' mag de PCRV het niet laten gebeuren dat 'het maatschappelijk werk dat zij verricht uitsluitend een gebeuren (zou zijn) dat zich afspeelt inde relatie tussen maatschappelijk werker (eventueel met vrijwillige medewerker ...) en cliënt' waarbij de instelling zelve de katalysator zou zijn, die de omstandigheden waaronder dit gebeuren plaats grijpt zo gunstig mogelijk doet zijn. Integendeel, de instelling zelf is naar onze opvatting niet alleen actief betrokken bij dit alles; zij is van de 'helpende kant' gezien zelfs de auteur en de 'helpers' treden op als de exponenten. Alleen in de PCRV en binnen het raam der door de vereniging beschikbaar gestelde mogelijkheden kunnende helpers namens de instelling ageren. Zou dit inzicht verloren gaan, dan zou de PCRV het wezenlijk contact met de bevolkingsgroep waardoor zij zich gedragen wil weten, verliezen en daarmee ook haar structuur' (1965, p. 21). Deze tekst wordt gedekt door het kopje 'Het functionele element'. Of deze vertolking ook functioneel geweest is, valt te betwijfelen.

Intussen zet de dalende tendens in het aantal vrijwilligers zich door. Het aantal vrijwilligers daalt van 770 naar 672. 'Aan de **werkelijke** oorzaken hiervan zal op korte termijn aandacht moeten worden besteed, om te weten op welke wijze op dit verschijnsel dient te worden gereageerd. Wordt een dergelijk onderzoek nog enige tijd uitgesteld, dan bestaat de kans dat de actualiteit ervan, door het voortschrijdend 'uitstervingsproces', is achterhaald' (1965, p. 25).

In de beschouwingen over werk en werkomstandigheden schrijft de directeur in het jaarverslag van 1967 dat er drie verzwarende omstandigheden zijn voor het toch al moeilijke werk. In de eerste plaats is dat de introductie van de moderne methode van het maatschappelijk werk. Vervolgens zijn

er de ‘groeipijnen’ in verband met de snelle toename van het aantal beroepskrachten⁴⁶. Tenslotte ‘het latent aanwezige spanningsveld tussen het hulpverleningsmotief⁴⁷ ... en het op formele wijze verbinding leggen met de reclassent’ (p. 9).

Op 11 juni 1968 vindt op uitnodiging van het Ministerie van Justitie een overleg plaats met de zg. ‘Grote Reclaseringsinstellingen’ en de ‘Vereniging van Reclaseringsinstellingen’. De Minister van Justitie zit dit overleg persoonlijk voor. ‘Deze bijeenkomst werd de aanzet tot het gesprek, dat sedertdien in den lande gaande is over de toekomstige ontwikkeling van de Reclaseringsinstellingen en de wenselijkheid van eventuele structuurveranderingen. Doelmatigheid en efficiency, met als doel een betere hulpverlening en het vinden van een zakelijke basis waarop uitbreiding van personeel kan worden gevraagd, waren onderwerp van gesprek’ aldus het jaarverslag⁴⁸. ‘Voor de eigen identiteit der diverse instellingen heeft de Minister een open oog.’ Vervolgens werd op 10 december dat jaar een bijeenkomst belegd met alle maatschappelijk werkers en het Bureau waarbij onder leiding van de voorzitter van de PCRV gesproken werd over ‘samenwerking met de zusterorganisaties’. Vooruitgrijpend op een ‘ander moment’ waarop het ‘wellicht nuttig (kan) zijn een overzicht te geven over hetgeen in de samenwerkingsgesprekken op gang is gekomen’, wordt in het jaarverslag volstaan met ‘een enkele opmerking’. Het toekomstbeeld is ‘nog niet geheel helder’. Maar het poldert wel. Want ‘er zijn reeds goede contacten, er liggen plannen, men denkt over ‘proefpolders’. Zoveel is in ieder geval duidelijk dat er ‘bezinning’ moet zijn op ‘eigen doelstelling’, vooral ook een kritische instelling op eigen werk’. Het bestuur zoekt naar nieuw elan in hechte samenwerking en overleg tussen Bestuur, Directie, Staf en Bureaubezettingen’. Omdat de samenleving snel verandert, wordt een ‘grote zin voor realiteit’ gevraagd met ‘frequente gedachteswisseling *ook in eigen kring*’ (cursief: HB). De spanning tussen ideaal en werkelijkheid is als het ware voelbaar. Ik vermoed dat men aanvoelt dat er nauwelijks een weg ‘terug’ is. De vraag is niet óf het komt tot samenwerking, maar wanneer en hoe. En ook welke ruimte er (nog) kan blijven voor de identiteit als inspirerende factor. Het jaarverslag 1969 noemt onomwonden dat er sprake is van een crisis. ‘Het jaarverslag van de Protestants Christelijke Reclaseringsvereniging dat wij u hierbij aanbieden, verschijnt in een tijd, waarin het reclasseringswerk in een crisisperiode verkeert’ aldus de secretaris in het jaarverslag.

De Open brief van 1970

De crisis wordt versterkt door de open brief van 19 januari 1970 van 252 medewerkers van de diverse reclasseringsinstellingen⁴⁹. Heinrich geeft deze brief de status van ‘katalysator van het samenwerkingsproces’. Vanwege de relevantie, laat ik hem hieronder uitvoerig aan het woord⁵⁰. ‘In deze brief werd aangedrongen op eenheid van organisatie binnen de reclassering en bovenal op meer inspraakmogelijkheden voor de basis. De besturen werden in kennis gesteld van de ongerustheid over het functioneren van de reclassering in haar huidige organisatorische structuur. De werkers in het veld misten informatie over lopend overleg op directieniveau. Gewezen werd op de nadelige consequenties die een toenemende afstand tussen directie en werkniveau met zich zou kunnen meebrengen. De ondertekenaars van de open brief drongen bij hun besturen aan op visie, beleid en bovenal duidelijkheid in het reclasseringswerk. Meningsverschillen tussen Genootschap en KRV enerzijds en Leger en PCRV anderzijds dreigden het samenwerkingsproces te vertragen. De uitvoerend werkers eisten voortvarendheid in het stroef verlopende samenwerkingsproces. De besturen moesten niet langer debatteren over het al dan niet prijsgeven van het levensbeschouwelijke karakter. Eenheid in organisatie was in het belang van de reclassent en

⁴⁶ In verband hiermee werd in 1968 een statutenwijziging tot stand ‘die zich vooral toespitste op een verduidelijken van de onderlinge verhoudingen’. Lindemann, Van Litsenburg, p. 182 en 183.

⁴⁷ Een interessante vraag in dit verband is hoe de identiteit werd gecommuniceerd door de PCRV en hoe deze door vooral gevangenen werd ervaren. Dit ligt echter buiten het bestek van deze paper.

⁴⁸ Jaarverslag 1968. Op mijn kopie is het bladzijdennummer weggevalen.

⁴⁹ Het Genootschap. KRV, PCRV, Leger des Heils, Dr. Meyersvereniging, VvRI, Nationaal Bureau voor Reclaseringsinstellingen.

⁵⁰ Heinrich, p. 237 en 238.

versterkte de onderhandelingspositie van de reclassering ten opzichte van de overheid. De komst van een organisatie op professionele grondslag werd ook van belang geacht in verband met de identiteitsdiscussie: *'Het uitvoerend werk vraagt om een visie, welke zich afzet, niet tegen levensbeschouwingen, maar tegen (bijvoorbeeld) de polen van de schaal waarop de reclassering thans opereert: Justitie en sociale dienstverlening'* (citaat uit de Open Brief: HB). De Open Brief kan worden gezien als een typische exponent van de herijking die zich binnen de reclassering aan het voltrekken was. In plaats van religieuze inspiratie, was er behoefte aan professioneel beleid', aldus Heinrich.

In het jaarverslag van 1970 merkt de secretaris op dat 'u zal blijken dat de samenwerking met de zusterinstellingen voortdurend aan de orde is. De toenemende druk van de overbezetting met werk gaan gepaard met onderbezetting aan personeel. Dat noopt tot het zoeken naar nog meer efficiency dan voorheen. Het vormt een *fase* (cursief: HB) in de snelle ontwikkeling waarin het reclasseringswerk verkeert' aldus secretaris mr Richters. Met efficiency op de voorgrond, verdwijnt de (levensbeschouwelijke) identiteit verder naar achtergrond. Interessant in dit verband is wat het jaarverslag daar verder over opmerkt. 'Het gebrek aan identiteit dat de reclasseringsinstellingen (meervoud!:HB) op het ogenblik veel kenmerkt, is waarschijnlijk minder terug te voeren op een verlaten van levensbeschouwelijke aanknopingspunten voor het organisatorisch bestel. Veeleer zal de oorzaak kunnen worden gezocht in een uit balans geraken van de verhouding tussen twee hoofdpijlers in het werk, t.w. de voorlichtingsaspecten en de hulpverleningsaspecten. De instellingen hebben de jaren door, *achteraf gezien* (cursief: HB) tegen beter weten in, gedoogd dat zij voor een te forse hoeveelheid werk stonden. De drang op de voorlichtingssector was altijd zo groot, dat de eerste en de meeste veren werden gelaten op het terrein van de hulpverlening. Het gevolg was, dat eerder te hooi en te gras werd geploeterd, dan dat langs behoorlijke ontwikkelingslijnen een verbetering van het werk kon worden nagestreefd (1970, p. 9). Rondom deze twee peilers van hulpverlening en voorlichting is altijd wel discussie geweest. Heeft de reclassering een zelfstandige maatschappelijke functie, met accenten op welzijn en hulpverlening, of is het 'dienstig aan een goede strafrechtspleging'?⁵¹. In ieder geval is 'een belangrijke identiteitsverschraling' een feit. 'Geheel in het vage kwam het eigenlijke doel van het reclasseringswerk en in welke context van maatschappelijke verhoudingen dit werd verricht. Bovendien kwam het nut van het particuliere initiatief als motief voor het werk sterk in de lucht te hangen' (1970, p 9 en 10). Dit had o.a. gevolgen op de 'aantrekkingskracht op sollicitanten'. Het bestuur is van mening dat men moet 'kiezen en snel, want de tijd dringt. Een zekere desintegratie ... dient zich aan'. De hamvraag is 'tot welke daden een wat bloedarm, zichzelf moeilijk herkenkend reclasseringsapparaat zal kunnen komen'. Men denkt aan regionalisering, 'ingebod in de regionale welzijnsstructuur' en opgenomen 'in een landelijk samenwerkingsorgaan'. Maar dit kan alleen gerealiseerd worden als 'redelijke uitgangspunten en garanties kunnen worden ingebouwd voor een verdere, zo mogelijk een betere doorwerking, van de levensbeschouwelijke impulsen'. De overheid behield een 'zekere distantie t.o.v. de problemen van de particuliere reclasseringsorganisaties' (1970, p.11). Tegelijkertijd moedigde de overheid wel aan tot samenwerking. Het jaarverslag beklagt zich hierover, want 'door de onmogelijkheid waarin diezelfde overheid blijkbaar verkeert om tegemoet te komen aan de als noodzakelijk ervaren verlangens van de instellingen' raken die instellingen 'intern in een *ongeloofwaardige* (cursief:HB) situatie'. Die ongeloofwaardigheid heeft vooral te maken met de werkbelasting. De productieomvang moest omhoog, maar men kreeg geen middelen voor extra personeel. 'Eén man (moest) enkele jaren voor twee werken .... dit herhaalde zich vervolgens' (1970, p. 11).

De Intentieverklaring van 30 mei 1970

Reeds een jaar later doemt er licht aan de horizon. 'Dat in toch betrekkelijk korte periode van 12 maanden zoveel gebeuren kon verbaast zelfs degene die de gebeurtenissen door de rol die ze daarbij

---

⁵¹ Zie hiervoor verder Kempe en Fokkens.

spelen op de voet hebben gevolgd..... Tot goed begrip van de zaak: we duiden hier op het *fusieproces* (cursief:HB) waarin de PCRV is betrokken' (1971, p. 3) . In de verklaring van 30 mei 1970 werd aanvankelijk alleen nog maar gedacht aan 'samenwerking'. 'Een fusie werd op dat moment nog niet door een ieder als einddoel gezien'. In juni/juli 1970 werd op instigatie van de VvRI een structureringsgroep ingesteld. Zij moest de grote lijnen formuleren voor de gewenste ontwikkeling en de uitwerking daarvan, zowel met betrekking tot de functie in de samenleving, haar taken als de organisatievorm.

'Terwijl wij dit verslag over het jaar 1971 schrijven, is al weer een half jaar nadien verstreken' en is er toch zij het met de 'grootste terughoudendheid' behoefte iets te zeggen over de komende tijd. 'Het moge n.l. soms lijken dat wij slechts bezig zijn aan de afbraak van hetgeen gedurende decennia in eigen kring werd opgebouwd; wij zoeken in feite naar de nieuwe vormgeving waarin hetgeen wij tot op heden nastreefden, ook voor de toekomst kan worden uitgebouwd'. De secretaris hoopt dat 'ons centrale motief zal blijven doorklinken' (1971, p. 9). Er is geen reden tot twijfel aan de oprechtheid van die hoop. Of men ook werkelijk *geloofde* in de realisering daarvan ('wat wij nastreefden' en 'centrale motief'), waag ik te betwijfelen. De stoere, wervende (actie)taal van de eerste jaren staan in schril contrast met de zakelijke en abstracte formuleringen rondom het samenwerkingsproces. De geest lijkt uit de fles, de dood in de pot en een verstandshuwelijk de matte realiteit. Niettemin blijft de PCRV strijden voor haar identiteit. De intentieverklaring werd getekend op 30 mei 1970. Hierin verklaart de PCRV dat ze 'gemotiveerd (is) vanuit de wens om het evangelie van Jezus Christus ook in de maatschappelijke verhoudingen waarin het reclasseringswerk opereert present te stellen'. Een 'fusie, die leidt tot een monolithische structuur, (is) niet gewenst'. De PCRV ziet twee doelstellingen: ten eerste het slaan van een brug tussen 'de reclassent en samenleving' en vervolgens de samenleving bewust maken van haar verantwoordelijkheid de reclassent te helpen. De ernstige situatie in het reclasseringswerk vraagt om samenwerking. De PCRV 'wenst daarbij gewaarborgd te zien, dat de levensbeschouwelijke aspecten een ruimte tot positieve inbreng in beleidsvorming en –executie wordt geboden en dat de cliënt het recht en de mogelijkheid verkrijgt dat hem hulp wordt geboden door (een) medewerker(s) van een door hem gewenste levensbeschouwelijke overtuiging' (1971, p. 11) . De levensbeschouwelijke keuze verschuift hiermee min of meer van aanbieder naar zorgvrager⁵².

De verklaring 12 februari 1971

Deze bouwt voort op de verklaring van 30 mei 1970 en is opgesteld na intern overleg tussen bestuur en personeel. De PCRV wijst één centralistische landelijk organisatie af en bepleit een regionale structuur. Het algemene beleid zou in handen komen van een landelijk coördinerend orgaan waarin de regio's vertegenwoordigd zijn. 'Deze verklaring laat onverlet de principiële voorwaarden waaraan de nieuw structuur moet voldoen, om in overeenstemming te zijn met de intentieverklaring van de PCRV van 30 mei 1970' (1971, p.12).

De gezamenlijke Intentieverklaring 29 juni 1971

Intussen komt de 'samenwerking/fusie ... met reuzenschreden dichterbij ' (1971, p. 17). Begin 1971 wordt de structureringsgroep aangevuld met een procesbegeleider (gefinancierd door de Minister van Justitie). De besprekingen 'roepen diepe emoties op' rondom het voortbestaan, eigen verleden en eigen identiteit en arbeidspositie (1971, p. 4). De PCRV heeft zich hierop bezonnen en doet op 29 juni 1971 op aandrang van de procesbegeleiders een 'nadere verklaring uitgaan'. Het betreft een

---

⁵² Dit doet denken aan een 'emancipatieproces', een belangrijk thema bij Franke.

gezamenlijke verklaring met Het Genootschap, de KRV en de Meijersvereniging⁵³. Ze spreekt zich – duidelijker dan in de verklaring van mei – uit voor een fusie. De PCRV verbindt zich haar eigen organisatie op te heffen (1971, p. 4)⁵⁴. Twee bladzijden verder echter blijkt de PCRV nog een achterdeur te hebben. ‘Een enkele opmerking over de *samenwerking* (cursief: HB)⁵⁵ moet nog worden gemaakt. Tot nu toe heeft de PCRV zich alleen verbonden het uitvoerend apparaat in te brengen in de nieuwe organisatie. Open is gehouden de mogelijkheid dat wij, in een ander vorm, met een andere taak en dan voor de duidelijkheid waarschijnlijk ook onder andere naam blijven voortbestaan. Een afgerond instellings-oordeel bestaat nog niet’. Deze toelichting scheidt zowel helderheid als onduidelijkheid. Een fusie impliceert doorgaans een samenvoeging. Oud wordt nieuw. Werd de identiteit als een blok aan het been gevoeld? ‘De identiteit van het reclasseringswerk mede in zijn relaties tot de strafrechtspleging dient onderwerp van bestudering te blijven binnen de nieuwe organisatie’(1971, p. 13). Het woordgebruik identiteit roept verwarring op. Nu eens betreft het de levensbeschouwelijke identiteit, dan weer de werkinhoudelijke. Op zich is het te begrijpen. De ontwikkeling van het maatschappelijk werk leidde ook tot een voortgaande bezinning op het wezen van het reclasseringswerk als zelfstandige danwel bijzondere vorm van maatschappelijk werk. Interessant is wat voorts als aandachtspunt onder punt 3 wordt genoemd. ‘Gewaarborgd dient te zijn, dat tenminste de nu voor de cliënt in de hulpverlening bestaande keuzemogelijkheden op levens- en wereldbeschouwelijk terrein blijven bestaan. De cliënt dient op deze mogelijkheden tijdig duidelijk te worden gewezen. Erkend wordt dat het menselijk handelen ook in de beroepsuitoefening mede vanuit de eigen levens- en wereldbeschouwelijke aspecten blijvend ruimte tot inbreng in beleidsvorming en uitvoering wordt geboden’ (1971, p. 14). Met andere woorden, in de nieuwe organisatie moet er actief beleid zijn t.a.v. de identiteit, zowel richting de cliënten als de werknemers. Onder punt 7 tenslotte is opgenomen dat de eigen organisatie wordt opgeheven en opgaat in ‘één nieuwe rechtspersoonlijkheid bezittende organisatievorm’. Om dichtbij het taalidoom van de PCRV te blijven zou je kunnen stellen dat het niet goed mogelijk is om twee heren te dienen. Als men kijkt naar de historie van de PCRV dan blijkt dat wat bij de oprichting een bezwaar was om zich aan te sluiten bij Het Genootschap dan wel de KRV, in het fusieproces niet of nauwelijks een rol van betekenis speelt. De PCRV belpleit in het jaarverslag (1971, p. 18) onomwonden ‘dat naar hedendaagse inzichten de samenleving alleen maar gebaat kan zijn met een reclassering die als eenheid zelfbewust en krachtig zich opstelt tegenover de vele problemen die zich op haar werkterrein voordoen’. Het gescheiden optreden van vroeger was ‘vanuit historisch perspectief begrijpelijk, ja zelfs gerechtvaardigd *geweest*’ (cursief:HB). Communicatie en uitleg bleven van groot belang. ‘Aan een discussie en het geven van tussentijdse verantwoording bestond met name ook bij het dagelijks bestuur behoefte, vooral ook waar het gaat om de levensbeschouwelijke inbreng in de nieuwe reclasseringsorganisatie’. Het bestuur is van mening dat ‘in het samenwerkingsoverleg uiteindelijk een zodanig gemeenschappelijke basis is gegroeid, dat de toekomst voor de reclassering met het volste vertrouwen kan worden tegemoet gezien’ (1972, p. 9 en 10)

---

⁵³ Onder andere het Leger des Heils besloot niet te participeren. Voor haar reclasseringsgeschiedenis zie: A.J. Maris, Tussen roeping en beroep, Honderd jaar reclassering Leger des Heils in Nederland, Arnhem 1991.

⁵⁴ Volgens Heinrich werd de PCRV in maart 1970 al ‘bewust’ door KRV-voorzitter prof. L.H.C. Hulsmans voor het blok gezet. Bij het betrekken van het landelijke bureau van de KRV in 's-Hertogenbosch kondigde Hulsmans op de persconferentie aan dat Genootschap en KRV bereid waren tot een volledige fusie die volgens Hulsmans onontkoombaar was geworden. Aan de Meijersvereniging en de PCRV was het verzoek gedaan in deze fusie te participeren. Kennelijk was Hulsmans ietwat voorbarig geweest met zijn mededeling aan de pers. Het hoofdbestuur van de PCRV vroeg een verklaring voor de uitlating, die kwam op een moment dat de discussie over de samenwerkingsproblematiek in VvRI-verband nog in volle gang was. De veronderstelling dat Hulsmans de toekomstige fusiepartners met zijn uitlatingen doelbewust voor het blok zette, lijkt gerechtvaardigd. Heinrich, p. 239.

⁵⁵ De woorden samenwerking en fusie worden in de jaarverslagen door elkaar gebruikt. Soms ‘verbetert’ het bestuur zich door te vermelden dat ze een stap verder denkt, namelijk aan een fusie (1971, p. 3). In eerdere jaarverslagen werd het woord samenwerking ook regelmatig gebezigd, maar dan m.i. meer in de betekenis van ‘afstemming en overleg’.

Men verwacht ‘in de jaren 1972 en 1973 metterdaad tot fusie te geraken’. De praktijk liep op de fusie vooruit. Sprak de PCRV zich tot 1971 nog zelfstandig uit in tal van aangelegenheden, in 1971 ging het steeds meer om ‘het participeren in het formuleren van inter-instellingsstandpunten’. Het bureau Zeeland bijvoorbeeld werd ondergebracht bij het centraal bureau van de KRV (1971, p. 26) en werkte al sinds 1 maart 1970 samen (1972, p. 7).

Uit de structureringsgroep werd het Participantenberaad gevormd om de schets voor een nieuwe organisatie te ontwikkelen en een werksysteem waarmee en waardoor de fusie gerealiseerd zou kunnen worden. (1971, p.19). ‘Dit beraad bestond uit één bestuurslid, één direktielid en twee medewerkers van elke instelling’ (1972, algemeen). Mr Schaafsma, directeur van de PCRV sinds 1970, werd eerst fusiedirecteur, en uiteindelijk per 1 augustus 1973 benoemd als algemeen directeur van de samenwerkende instellingen. (1972, p.7). ’s-Hertogenbosch werd gekozen als vestigingsplaats van het landelijke bureau.

Basisspelers buitenspel

Waar blijven intussen de vrijwilligers? In de intentieverklaring wordt *niet* gesproken over vrijwilligers. In 1972 duiken ze ineens op, als ‘buitenstaanders’. Er werd gekozen voor twee organisatieniveaus, landelijk en regionaal met 11 regionale bureaus. Er werd gekozen voor een verenigingsstructuur waarbij de inbreng van allen die bij het werk betrokken zijn is gewaarborgd. Zo kent elke regio plenaire vergaderingen om binnen de kaders van het landelijke beleid het eigen regionale beleid vast te stellen. De plenaire vergadering bestaat uit ‘alle medewerkers en buitenstaanders. Bij buitenstaanders wordt gedacht aan .... vrijwillige medewerkers’ (1972, p. 6) In 1971 werden diverse commissies ingesteld (1971, p.20), ook door het participantenberaad. Maar over een zich opwerpen als pleitbezorger voor vrijwilligers lees ik eigenlijk niets in het jaarverslag. Ook vind ik dat niet onder de Commissie Voorstel Selectie Procedure. Alleen op p. 22 staat te lezen dat de ‘bureauhoofdenvergadering adviezen gaf over de meest uiteenlopende zaken, zoals de plaats en wijze van inschakeling van vrijwilligers’. Het jaarverslag 1971 wordt op min of meer voldane wijze afgesloten met de mededeling dat ‘het jaar werd afgesloten met een formatie van 70, het hoogste aantal in de geschiedenis van de PCRV’. De algemeen directeur beëindigde zijn verslag door te stellen dat ‘1971 in velerlei opzicht voor de PCRV een goed en vruchtbaar jaar is geweest’. De verstandhouding met de afdelingen was goed, er was vertrouwen. Deze sfeer stemde ‘optimistisch voor de toekomst’. Maar de vrijwilliger stond buitenspel en zou dat lange tijd blijven⁵⁶.

Een tweede basisspeler was de identiteit. De fusie had uiteraard de nodige voeten in aarde op divers gebied. Dat gaf soms duidelijk verschil van inzicht. Dat gaf dan aanleiding tot ‘een vergelijking van de PCRV-opvattingen’ met die van de fusiepartners. Echter, ‘gelukkig (kwam naar) voren ... dat deze verschillen van inzicht geen blokkering behoeven op te leveren voor het samenwerkingsproces’ (1971, p. 22). Er werd overigens wel een Commissie in het leven geroepen, de Subgroep Commissie Identiteit (1971, p. 19)⁵⁷. ‘Op aandringen van de PCRV is als vast onderdeel van de landelijke beleidsstructuur ingebouwd **een commissie levensbeschouwing**’ (1972, p. 7). Door het vetgedrukt op te nemen, wilde het bestuur kennelijk accentueren dat identiteit geborgd was⁵⁸. De commissie(leden) konden (on)gevraagd advies geven ‘**aan beleidsraad en bestuur**’. In 1973 is er veel aandacht gegeven aan het bezinningsaspect in de nieuwe situatie. ‘Hoe

⁵⁶ Langzaam maar zeker is er sprake van een brede herwaardering, ook onder reclasseringswerkers. Zie bijvoorbeeld M. Krutzen en J. Nicol, Vrijwilligerswerk in de context van het reclasseringswerk. Een poging tot herwaardering, in *Proces, Tijdschrift voor strafrechtspleging*, 2005/1, p. 2-6. Ook het boek dat ter gelegenheid van 175 jaar reclassering is uitgebracht, bepleit een revival van het vrijwilligerswerk. K. Schuyt, M. Kommer, *Niet bij straf alleen, de spanning tussen idealisme en realisme in het reclasseringswerk*, Amsterdam 1998, o.a. p. 246 e.v.

⁵⁷ Onder de structureringsgroep.

⁵⁸ op pagina 10 van het jaarverslag van 1972 wordt opgemerkt dat met ‘hardnekkigheid’ het identiteitsstandpunt is verdedigd.

geven wij de werkers die stoelen op de doelstelling van de PCRV nu of in de toekomst een achterland in een proces dat op vrijwel alle terreinen van maatschappelijk werk in gang is gezet'. Overwogen is deelname aan de voorbereidende besprekingen voor de oprichting van een Stichting Trefpunt Evangelisch Welzijnsberaad ... In overweging is ook of het mogelijk zal zijn regelmatig op gezette tijden bezinningsconferenties te beleggen, waarbij het levensbeschouwelijke element middelpunt zal zijn'. Bezinning op de doorwerking van de levensbeschouwelijke overtuiging 'zal ook in grote mate afhangen van de werkers'. Het jaarverslag eindigt met de volgende alinea. 'Wij hopen zeer dat, ook in de voor ons liggende nieuwe periode, steeds weer vrouwen en mannen, die gestalte willen blijven geven aan de gedachten die de stichters van onze instelling⁵⁹ voor ogen hebben gestaan, zich voor dit werk zullen inzetten' (1972, p.11).

10. Conclusies

Veronderstelling één

Mijn eerste veronderstelling was dat onder invloed van groei en groei-behoefte de koers van de PCRV in toenemende mate bepaald werd door pragmatisme en in afnemende mate door principes die rechtstreeks geworteld zijn in haar oorspronkelijke identiteit. Ik ben geneigd deze veronderstelling te bevestigen. Het begin(sel) principe was het redden en bekeren van gevangenen. Richting het fusieproces 'bekeert' men zich tot feiten en omstandigheden, en moet de organisatie gered worden. In zowel de begin- als eindfase, alsook in de tussenliggende periode, heeft het bestuur van de PCRV consequent verwezen naar de bijbel als fundering voor haar reclasseringwerk. Dat is een volwaardig christelijk principe. In de beginfase was de verwijzing meer radicaal en missionair. Later wordt de christelijke motivatie schraal, abstract en bijna plichtmatig gecommuniceerd. Massale (financiële) steun van de eigen (beoogde) achterban bleef (mede daardoor) uit. Eerder kan sprake zijn geweest van vervreemding en verder verlies van draagvlak. 'Altruïsme' is hét geefmotief in Nederland, zo blijkt uit het 'Geven in Nederland' onderzoek. Daarvoor moet de potentiële donateur worden *aangesproken*. Belevingstaal is daarbij meer kansrijk dan beleidstaal.

Verder vind ik het opvallend, zo niet een gemiste kans, dat bij de ontwikkeling van het beroep van maatschappelijk werk, geen verbinding is gezocht met het diaconaat, de praktische theologie⁶⁰. Het woord diaconaat kom ik nauwelijks tegen, althans niet in de jaarverslagen en al zeker niet in bezinnend perspectief. Men lijkt meegezogen in de draaikolk van wetenschappelijke, beroepsmatige en organisatorische neutraliteit. Dat waren juist de aspecten die Dooyeweerd zo verfoeide en dat elan gaf aan de PCRV. Hier heeft de PCRV mijns inziens kansen laten liggen om haar werk zowel naar werkveld als achterban de inhoud te geven die 'de tijd vroeg'.

Veronderstelling twee

De tweede veronderstelling ging er van uit dat de visie op de rol van vrijwilligers in de zorg voor gevangenen en hun familie zodanig veranderde, dat deze uiteindelijk slechts een beperkte (meer)waarde werd toegekend. Deze veronderstelling acht ik goed verdedigbaar. Leg het eerste en het laatste jaarverslag naast elkaar en de bevestiging wordt eenvoudig aangereikt. Daarmee is echter niet alles gezegd. Het zou namelijk kunnen suggereren dat er sprake was van 'boos opzet'. Die indruk krijg ik echter niet, integendeel. Er zijn de nodige pogingen gedaan om het vrijwilligerswerk nieuw leven in te blazen. Maar het tij zat niet mee. De vrijwilliger raakte hoe langer hoe meer op de achtergrond, niet zozeer vanwege een levensbeschouwelijke identiteit, maar veel meer vanwege een vakinhoudelijke identiteit. Om in beelden van Kempe⁶¹ te spreken, binnen de PCRV was sprake van een ontwikkeling van goedbedoelde liefdadigheid naar zakelijk verantwoordelijk werken. Bekering

---

⁵⁹ Gezien de context wordt vrijwel zeker de PCRV bedoeld. De fusienaam heeft instellingen (meervoud). Samenwerkende Reclasseringsinstellingen

⁶⁰ In de PCRV-tijd verscheen bijvoorbeeld de studie van P.J. Roscam Abbing, *Diakonia*, een studie over het begrip dienst in dogmatiek en praktische theologie, 's Gravenhage, 1950.

⁶¹ Kempe, p. 29 (overigens zegt hij dat niet t.a.v de PCRV)

en redding en terugvoeren naar de kerk stond niet langer centraal. Centraal kwam te staan een professionele beroepsuitoefening. Dat was overigens geen vonnis, maar een keuze. Men had óók kunnen besluiten te blijven voortbestaan, desnoods in sterk afgeroomde versie. Het Leger des Heils zat bijvoorbeeld wél aan de fusietafel, maar ging niet mee in de fusie. En nog steeds kan het Leger rekenen op brede sympathie in de samenleving.

Hoe dan ook, de PCRV vrijwilliger verdween van het toneel. Die ontwikkeling was trouwens over de volle breedte zichtbaar. ‘De reclassering is inmiddels geprofessionaliseerd, de vrijwilliger is verdwenen, zelfs de jaarlijkse collecte is afgeschaft. Het particulier initiatief van weleer is tegenwoordig moeilijk te onderscheiden van een buitendienst van het ministerie van Justitie ... Maar de band met het grote publiek - waar de reclasseringsklanten uit voortkomen en weer naar toe moeten - is weg ⁶².

Ten aanzien van beide veronderstellingen is een noot op z'n plaats. Ik heb ‘slechts’ alleen de jaarverslagen onderzocht⁶³. Ik realiseer me dat er meer is, veel meer. Een gedeelte daarvan heb ik gelezen, maar bewust niet verwerkt. Het zou selectiviteit in de hand werken. Op basis van de jaarverslagen ben ik voorts tot de overtuiging gekomen dat de PCRV nooit het initiatief heeft genomen tot de fusie of daarop bewust heeft aangestuurd. Het heeft ook lang aandacht gehad voor vrijwilligerswerk. Als het ergens fout is gegaan dan is het daar waar de PCRV zich heeft laten meevoeren in de straalstroom van voorlichtingsrapportages, en zich niet heeft toegelegd op de welzijnsbevordering. Hiermee werd ze meer en meer verlengstuk van Justitie en opgenomen in de instrumentaliteit van de strafrechtsketen. In het verlengde daarvan kon het vrijwilligerswerk wegspoelen bij de depressies die op haar afkwamen vanaf de oceaan van wetenschap en maatschappijontwikkeling. Ik heb de indruk dat de PCRV daar zelf ook achterkwam tegen de jaren '70. Maar toen was het te laat. Bovendien zal men ook een (zware) verantwoordelijkheid naar het personeel gevoeld te hebben. Niet meegaan in de fusie zou mogelijk vele arbeidsplaatsen gekost kunnen hebben. En had ‘het personeel’ zelf geen actie genomen om een fusie af te dwingen?

Tot slot

Samenvattend concludeer ik dat een uitwendige eenheid in een neutrale organisatie die in 1929 nog resoluut van de hand werd gewezen, in 1975 juist werd bepleit. Met de vrijwilligers verdween de passie, met ambtenaren kwam professie. Ook de identiteit kwam als lijdend motief buitenspel. Het ‘doen van maatschappelijk werk’ verving het verrichten van ‘levenswerk’. Er leek geen houden aan. Van opzet was geen sprake. Maar de gevolgen waren duidelijk. De identiteit verloor haar ziel en vrijwilligers werden gevangenen. Van wie? Van de verzorgingsstaat die de filantropie overwoekerde? Of van ‘de wet van Kimman’? Die ziet de verzuiling als een actiemodel. De zuilen integreren uiteindelijk een bevolkingsgroep, na eerst wat voorlopige soevereiniteit in eigen kring⁶⁴. Als dat wet is voor elke zuilorganisatie, dan rest het recht tot hoger beroep. Dat past een maatschappij die geeft om gevangenen.

---

⁶² Bestaat de reclassering? NRC 24 december 1998, n.a.v. 175 jaar Reclassering

⁶³ Onderzoek van het Dooyeweerd archief aan de VU zou ook nog mooi materiaal boven water kunnen brengen. Dooyeweerd nam in 1953 afscheid als voorzitter maar bleef tot het einde toe erelid van het bestuur.

⁶⁴ Uit persoonlijke correspondentie met Kimman.

Bijlage 1

Dierbaar maatschappelijk werk

Na het werk van hoofd en hand,
kwam bezinning met verstand
op ons dierb're maatschappelijk werk,
en de studie maakt ons rijk
in de daaglijkse praktijk
van ons dierb're maatschappelijk werk.

Met cod'en status in de strijd
op naar d'universiteit
voor ons dierb're maatschappelijk werk.
Was het vroeger romantiek,
Nu wordt je conferentie-ziek
In ons dierb're maatschappelijk werk.

De ontwikkeling gaat door
En daar heb ik boeken voor
Over het dierb're maatschappelijk werk.
Ik ga naar Amerika
En schrijf ook een boek daarna
Over 't dierb're maatschappelijk werk.

Op een Edinburg research
Van casework, groupwork en zo veurts
Van ons dierb're maatschappelijk werk.
Zeiden lui met super-kijk :
"Kijk de basis is gelijk!"
van ons dierb're maatschappelijk werk."

Voor de Oud-Poelgeest avond 'Vrolijk Perspectief'
1965

In Oud-Poelgeest werden vele conferenties belegd door de PCRV.
Dit gedicht voor een avondprogramma geeft een aardige, ludieke impressie van de discussie die
speelde rondom het maatschappelijk werk.

Literatuurverwijzingen

Fokkens, J.W., *Reclassering en strafrechtspleging*, Arnhem 1981.

Foucault, M., *Surveiller et Punir, Naissance de la Prison*, Paris 1975. *Discipline, Toezicht en Straf. De geboorte van de gevangenis*, Groningen 1989

Franke, H., *Twee eeuwen gevangen, Misdaad en straf in Nederland*, Utrecht 1990.

Heinrich, J. P., *Particuliere reclassering en overheid in Nederland sinds 1823*, Arnhem 1995.

Kempe, G. Th., *Reclassering in onze samenleving, voorlichten, recht doen, helpen*, Arnhem, 1958

Kimman, E., *Verkaveling van de moraal*, Amsterdam, 2004

Krutzen, M., en Nicol, J., *Vrijwilligerswerk in de context van het reclasseringswerk. Een poging tot herwaardering*, in *Proces, Tijdschrift voor strafrechtspleging*, 2005/1

Leeuwen, M.H.D van, *Bijstand in Amsterdam, ca 1800-1850, armenzorg als beheersings- en overlevingsstrategie*, Zwolle, 1992.

Lindemann, A W.M., Litsenburg, Th. F. van, *Inventarissen van de archieven van de Algemene Reclasseringsvereniging en haar voorgangers 1823-1986*, inventarisreeks nr. 43, Rijksarchief in Noord-Brabant ('s-Hertogenbosch 1990).

Maris, J., *Tussen roeping en beroep, Honderd jaar reclassering Leger des Heils in Nederland*, Arnhem 1991.

NRC 24 december 1998, *Bestaat de reclassering?* n.a.v. 175 jaar Reclassering

Praamsma, L., *De kerk van alle tijden*, Franeker 1989,

Roscam Abbing, P. J., *Diakonia, een studie over het begrip dienst in dogmatiek en praktische theologie*, 's Gravenhage, 1950

Schuyt, K., en Kommer, M., *Niet bij straf alleen, de spanning tussen idealisme en realisme in het reclasseringswerk*, Amsterdam 1998

Schuyt, Th.N.M., *Capita Selecta, Filantropische Studies*, Utrecht 2002

Stamhuis, E.F., *Protestantse bijdragen aan het Nederlandse strafrechtsdenken sinds 1880.*, Amsterdam 1988.

Zeijden, J.R. van der, *De Maatschappij van Weldadigheid: een historisch overzicht* in: *De archieven van de Maatschappij van Weldadigheid, een historische, sociologische en rechtshistorische benadering, met inleidingen gehouden tijdens het symposium op vrijdag 18 mei 1990 in het Drents museum te Assen. Het betreft een uitgave van de Stichting Museum Veenhuizen*, 1991.